

**T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA KONUSUNDA YAPILAN
EĞİTİM ARAŞTIRMALARINA YÖNELİK DOKÜMAN ANALİZİ**

Latife BAŞGELEN AKKAŞ

**Danışman
Jüri Üyesi
Jüri Üyesi**

**Prof. Dr. Bahattin AYDINLI
Doç. Dr. Faik GÖKALP
Dr. Öğr. Üyesi Sevcan CANDAN HELVACI**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
İLKÖĞRETİM ANA BİLİM DALI**

KASTAMONU – 2019

TEZ ONAYI

Latife BAŞGELEN AKKAŞ tarafından hazırlanan "**Sürdürülebilir Kalkınma Konusunda Yapılan Eğitim Araştırmalarına Yönelik Doküman Analizi**" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri üyeleri önünde savunulmuş ve **oy birliği** ile Kastamonu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü **İlköğretim Ana Bilim Dalı**'nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Danışman	Prof. Dr. Bahattin AYDINLI Kastamonu Üniversitesi	
Jüri Üyesi	Doç. Dr. Faik GÖKALP Kırıkkale Üniversitesi	
Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi Sevcan CANDAN HELVACI Kastamonu Üniversitesi	

04 / 10 / 2019

Enstitü Müdürü

Doç. Dr. Nur BELKAYALI

TAAHHÜTNAME

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildirir ve taahhüt ederim.

İmza

Latife BAŞGELEN AKKAŞ

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA KONUSUNDA YAPILAN EĞİTİM ARAŞTIRMALARINA YÖNELİK DOKÜMAN ANALİZİ

Latife BAŞGELEN AKKAŞ

Kastamonu Üniversitesi

Fen Bilimleri Enstitüsü

İlköğretim Ana Bilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Bahattin AYDINLI

Yapılan araştırmada, sürdürülebilir kalkınma kavramı teorik olarak incelenmiş, bu kavramın tarihsel gelişimi ele alınmıştır. Bu araştırmanın amacı, yurt içinde sürdürülebilir kalkınma üzerine hazırlanan lisansüstü tezlerin analizini yaparak bir bütünlük içinde yansıtmak ve konunun önemine dikkat çekmektir. İlk olarak ülkemizde sürdürülebilir kalkınma üzerine eğitim ve öğretim alanında hazırlanan yüksek lisans ve doktora tezlerine ulaşılmıştır. Önceden belirlenmiş tez inceleme formlarından yararlanarak tezlerin düzeyleri, hazırlandığı üniversite, enstitü, yayınlanma yılı, kullanılan anahtar kelimeler, araştırma yöntemleri, veri toplama araçları, çalışma grupları gibi kategoriler belirlenmiş ve tezler analiz edilmiştir. Toplamda 19 lisansüstü tezin doküman analizi araştırmacı tarafından, uzman görüşünden faydalanarak yapılmıştır. Tezlerde en sık “sürdürülebilir kalkınma” anahtar kavramı tercih edilmiş, en fazla “karma araştırma yöntemi” kullanılmıştır. En çok kullanılan veri toplama aracı “doküman”, en sık tercih edilen çalışma grubu olarak çeşitli branşlardaki “öğretmenler” seçilmiştir. Gerek verilen açıklayıcı bilgiler gerekse analizi yapılan tezler sayesinde yeni çalışmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilir kalkınma, çevre, lisansüstü tez

2019, 69 sayfa

Bilim Kodu: 101

ABSTRACT

MSc. Thesis

DOCUMENT ANALYSIS FOR EDUCATION RESEARCH ON SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Latife BAŞGELEN AKKAŞ
Kastamonu University
Graduate School of Natural and Applied Sciences
Department of Elementary Science Education

Supervisor: Prof. Dr. Bahattin AYDINLI

Abstract: In this research, the concept of sustainable development is examined theoretically and its historical development is discussed. The aim of this research is to analyze the postgraduate theses on sustainable development in Turkey and to reflect them in integrity and to draw attention to the importance of the issue. Firstly, in the field of education and training on sustainable development in Turkey master's and phd theses have been reached. Theses levels by making use of the pre-determined thesis review forms, the categories such as university, institute, year of publication, keywords used, research methods, data collection tools, working groups were determined and theses were analyzed. A total of 19 postgraduate dissertations were documented by the researcher using expert opinion. In the theses, "sustainable development" key concept has been preferred most frequently, "mixed research method" was used the most. The most used data collection tool is "document ", "teachers" in various branches were selected as the most frequently preferred working group. It is thought that it will contribute to new studies both through the explanatory information given and the theses analyzed.

Key Words: Sustainable development, environmental problems, graduate thesis

2019, 69 pages

Science Code: 101

TEŞEKKÜR

Sürdürülebilir kalkınmanın tarihsel gelişiminin incelendiği ve sürdürülebilir kalkınma adına hazırlanan lisansüstü tezlerin bir araya getirilerek biçimsel analizinin yapıldığı bu çalışma, bir yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır. Yapılan bu çalışmanın sürdürülebilir kalkınma ile ilgilenen ve bu konuda çalışmak isteyen herkes için katkı sağlaması dileğimdir.

Sürdürülebilir kalkınma konusunda bana ilham kaynağı olan kıymetli hocam ve danışmanım Prof. Dr. Bahattin AYDINLI'ya şükranlarımı sunarım. Lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca bilgi, tecrübe ve yardımları ile bana destek olan Dr. Öğr. Üyesi Sevcan CANDAN HELVACI ve Kastamonu Üniversitesi Fen Bilgisi Öğretmenliği bölümündeki tüm hocalarıma ayrı ayrı teşekkür ederim.

Bugünlere gelmemde maddi ve manevi desteklerini benden esirgemeyen, güvenini her daim hissettiğim başta sevgili babam Mustafa BAŞGELEN'e, annem Ruhiye BAŞGELEN'e, ablalarım Pembe Gül TAŞDEMİR'e, Sultan ŞAHİN'e ve tüm aileme şükranlarımı sunmayı borç bilirim. Her konuda bana destek olan sevgili eşim Zinnur AKKAŞ'a sonsuz teşekkür ederim.

Latife BAŞGELEN AKKAŞ
Kastamonu, Ekim, 2019

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
TEZ ONAYI.....	ii
TAAHHÜTNAME.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	ix
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	x
TABLolar DİZİNİ	xi
GRAFİKLER DİZİNİ	xii
1. GİRİŞ	1
1.1. Problem Cümlesi	3
1.2. Alt Problemler	3
1.3. Araştırmanın Amacı	4
1.4. Araştırmanın Önemi	5
1.5. Araştırmanın Varsayımları	5
1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları	6
2. KURAMSAL ÇERÇEVE	7
2.1. Sürdürülebilir Kalkınma Kavramının Oluşumu	7
2.2. Kalkınma Kavramı	8
2.3. Sürdürülebilir Kalkınma Paradigması	9
2.4. Sürdürülebilir Kalkınma Zirvelerinin Değerlendirmesi	19
2.5. Sürdürülebilir Kalkınmanın Hedefleri.....	20
2.6. Sürdürülebilir Kalkınma Stratejisi.....	22
2.7. Sürdürülebilir Kalkınmanın Boyutları.....	23
2.7.1. İnsan.....	24
2.7.2. Ekonomi.....	25
2.7.3. Çevre.....	25
2.8. Sürdürülebilir Kalkınma Ve Çevre.....	26
2.9. Çevre Eğitimi Ve Çevre Etiği	27
2.10. Sürdürülebilir Kalkınma İçin Eğitim.....	29
2.11. İlgili Araştırmalar	30
2.11.1. Yurt İçi Çalışmalar	30
2.11.2. Yurt Dışı Çalışmalar	34
3. YÖNTEM.....	37
3.1. Çalışma Grubu.....	37
3.2. Verilerin Toplanması.....	37
3.3. Verilerin Analizi.....	38

3.4. Uygulama Süreci	38
4. BULGULAR	39
4.1. Eğitim ve Öğretim Alanındaki Tezlerin Türleri.....	39
4.2. Eğitim ve Öğretim Alanındaki Tezlerin Yayınlanma Yılları	40
4.3. Eğitim ve Öğretim Alanındaki Tezlerin Hazırlandığı Üniversiteler	41
4.4. Eğitim ve Öğretim Alanındaki Tezlerin Yayınlandığı Diller.....	42
4.5. Eğitim ve Öğretim Alanındaki Tezlerin Hazırlandığı Enstitüler	43
4.6. Eğitim ve Öğretim Alanındaki Tezleri Yöneten Danışman Unvanları ...	44
4.7. Eğitim ve Öğretim Alanındaki Tezlerin Anahtar Kavramları.....	45
4.8. Eğitim ve Öğretim Alanındaki Tezlerin Araştırma Yöntemleri.....	46
4.9. Eğitim ve Öğretim Alanındaki Tezlerin Çalışma Grupları	47
4.10. Eğitim ve Öğretim Alanındaki Tezlerin Veri Toplama Araçları	48
5. TARTIŞMA VE SONUÇ	50
5.1. Öneriler	51
KAYNAKLAR	54
EKLER	67
EK 1- Örnek Kodlama Tablosu	68
ÖZGEÇMİŞ	69

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltmalar

AİDS	Edinsel Bağışıklık Yetmezliği Sendromu
BM	Birleşmiş Milletler
BMİDÇS	Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi
BMBS	Birleşmiş Milletler Biyoçeşitlilik Sözleşmesi
BMKP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
FAO	Dünya Tarım Teşkilatı
GSMH	Gayri Safi Milli Hâsıla
HIV	İnsan Bağışıklık Yetmezliği Virüsü
IUCN	Doğanın Korunması İçin Uluslararası Birlik
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
SKE	Sürdürülebilir Kalkınma Eğitimi
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
TÇSV	Türkiye Çevre Sorunları Vakfı
UNEP	Birleşmiş Milletler Çevre Programı
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
WCED	Dünya Çevre Ve Kalkınma Komisyonu
WWF	Dünya Yaban Hayatı Fonu

ŞEKİLLER DİZİNİ

	Sayfa
Şekil 2.1. Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri.....	21
Şekil 2.2. Sürdürülebilir Kalkınmanın Boyutları	23

TABLolar DİZİNİ

	Sayfa
Tablo 4.1. Tez türüne göre dağılım.....	39
Tablo 4.2. Yıllara göre dağılım.....	40
Tablo 4.3. Üniversitelere göre dağılım.....	41
Tablo 4.4. Dillere göre dağılım.....	42
Tablo 4.5. Enstitüye göre dağılım.....	43
Tablo 4.6. Danışman unvanına göre dağılım.....	44
Tablo 4.7. Anahtar kelimelere göre dağılım.....	45
Tablo 4.8. Yöntemlere göre dağılım.....	47
Tablo 4.9. Çalışma gruplarına göre dağılım.....	48
Tablo 4.10. Veri toplama aracına göre dağılım.....	49

GRAFİKLER DİZİNİ

	Sayfa
Grafik 4.1. Tez türüne göre dağılım.....	39
Grafik 4.2. Yıllara göre dağılım.....	40
Grafik 4.3. Üniversitelere göre dağılım	42
Grafik 4.4. Dillere göre dağılım	43
Grafik 4.5. Enstitüye göre dağılım.....	44
Grafik 4.6. Danışman unvanına göre dağılım	45
Grafik 4.7. Anahtar kelimelere göre dağılım	46
Grafik 4.8. Yöntemlere göre dağılım	47
Grafik 4.9. Çalışma gruplarına göre dağılım	48
Grafik 4.10. Veri toplama aracına göre dağılım	49

1. GİRİŞ

İnsanoğlu, varlığının başlangıcından günümüze kadar geçen süre içerisinde doğayla etkileşim halinde bulunarak yaşamını devam ettirmiştir (Karakoç, 2004). Daha önce görülmemiş ciddi nüfus artışı, doğal kaynakların yok olması, bazı türlerin nesillerinin tükenmesi ve küresel iklim değişiklikleri gibi ciddi evre sorunları artarak devam etmiştir (Calder ve Clugston, 2005). Özellikle 18. yüzyılda yaşanan bilim ve teknik alanındaki köklü gelişmeler, yeni enerji kaynaklarının kullanımı, sömürgecilikle elde edilen sermaye birikimi ve buna bağlı artan girişimcilik ruhu sanayi inkılabına zemin hazırlamıştır. Avrupa’da başlayarak bilim ve teknik alanında yaşanan büyük gelişmeler, döneme ‘‘Aydınlanma ağı’’ adını verdirse de, sanayileşmeyle birlikte yenilenemeyen enerji kaynaklarının kullanımı evre kirliliğini arttırmıştır (Armağan ve Karabıçak, 2004).

evre sorunları doğayı en çok yıpratın unsurların başındadır. evre sorunları insanın doğadan fayda sağlama sığasını azaltarak, doğal yaşamı sınırlandırmaktadır. İnsan yaşamını olumsuz etkileyen evre sorunları yaşam kalitesini düşürdüğü gibi ekonomik sistemin de zarar görmesine neden olmaktadır. evre sorunlarının devamlılığı doğal kaynakların sürdürülebilir olmasına engel olup sonraki kuşakların ekonomik ve sosyal kalkınma haklarını ellerinden almaktadır (Erden ve Koyuncu, 2014). evre sorunlarının minimal düzeye indirilmesi başta insanoğlu ve onun kalkınması, ekonomik büyümesi, daha güzel bir doğada yaşamaya devam etmesiyle birlikte nice olumlu durumları beraberinde getirecektir. Bu sorunların son zamanlarda daha iyi algılanmasına yardımcı olan en önemli faktörlerin başında insanoğlunun rahat yaşamını tehdit eden küresel değişimler gelmektedir. İklimler düzeninin değişmesi, küresel ısınma, evre kirlilikleri, kirlenen hava ve su kaynaklarının azalması gibi olumsuz durumlar insanları alternatifler üretmeye itmiştir. Geçici çözümlerle sorunları ortadan kaldırmak ise olası görülmemektedir (Kennedy, 1999).

Ormanlar, verimli tarım arazileri ve doğal kaynaklar zamanla yok olmaya mahkm edilmiştir. 1970’li yıllarda ozon tabakasının delinmesi gibi ciddi boyutlara ulaşan

çevre sorunları küresel hale gelmiştir. Sanayi inkılabının etkileri ve çevrenin bozulması bu konuyla ilgili sosyal, kültürel, ekonomik, iktisadi, turizm ve eğitim gibi alanlarda epeyce çalışmalara imza attırmıştır. Son zamanlarda popüler bir kavram olan sürdürülebilir kalkınma kavramı, 1987 yılında yayınlanan Brundtland Raporuyla birlikte ortaya atılmıştır (DÇKK, 1987). “Gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme olanağından ödün vermeksizin bugünün ihtiyaçlarını karşılayabilecek kalkınma” olarak tanımlanan sürdürülebilir kalkınmanın farklı boyutları olduğu belirtilmiştir (Jabareen, 2011). Sürdürülebilirlik ve kalkınma kavramının birleşimiyle oluşan bu yeni kavram, önemli yapılar üzerinde ayakta durmaktadır. Sürdürülebilir kalkınmanın; ekonomik, sosyal ve çevresel boyutları bulunmaktadır (Brundiers, Wiek ve Redman, 2010).

Bugün yaşamakta olan insanların dengeli ve verimli bir şekilde doğadan yararlanması, aynı zamanda gelecek nesillerin haklarına riayet ederek doğanın korunması sürdürülebilirlik kapsamına girmektedir. Toplumun sağlıklı ve huzurlu bir ortamda yaşaması ve bunun yanı sıra doğaya bağlı ihtiyaçlarını karşılanması, kaynaklara erişmesi en tabii haklardandır. İyi bir sürdürülebilir kalkınma politikası dayanışma, demokrasi, eşitlik, yoksulluk, refah düzeyleri gibi sağlam temellerle desteklenmelidir (Yıldırım ve Göktürk, 2004). Sürdürülebilir kalkınmanın anlaşılabilmesi için “Sürdürülebilir Kalkınma İçin Eğitim” gerekli görülmektedir. Sürdürülebilir kalkınma için eğitim yeni nesillerin çevreyle ilgili sorumluluk duygularını geliştirme, bireyin davranışlarının tüm çevreyi etkilediğinin bilincini kazandırmayı amaçlanmaktadır (Brundiers, Wiek ve Redman, 2010; Kaya ve Tomal, 2011). Sürdürülebilir kalkınma bilincine sahip toplumun yetişmesi; sürdürülebilirlikle ilgili yeterince bilgi sahibi olan, bilgilerini davranışa dönüştürebilecek farkındalığa sahip öğrenciler ve öğretmenlerde sorumluluk duygularını geliştiren bir çevre eğitimiyle mümkün olacaktır (Lord, 1999; Slingsby ve Baker, 2003).

Türkiye günümüzde sürdürülebilir kalkınma yaklaşımını uygulamaya çalışan bir ülkedir. Bu yaklaşımın benimsenmesinde Avrupa Birliği’ ne üyelik süreci fazlaca etkili olmuştur. Aynı zamanda Türkiye, yeterince zengin ve çeşitli doğal kaynaklara sahip bir ülkedir. Bu kaynakların şimdiki ve gelecek nesiller arasındaki dengeli

kullanımı, çevre sorunlarının en aza indirilmesine yardımcı olacaktır. Yaşanabilir bir Türkiye için sürdürülebilir kalkınma politikaları kaçınılmazdır (Özkan, 2017).

Çalışmanın ilk aşamasında sürdürülebilir kalkınma kavramının açıklanarak ne anlama geldiği, tarihsel gelişimi, sürdürülebilir kalkınmanın hedefleri, boyutlarından bahsedilecek, sürdürülebilir kalkınma kavramıyla yakından ilişkili olan çevre konusuna değinilecektir. Çevrenin anlamı, sürdürülebilir kalkınma sağlanması için çevrenin önemi, çevremizdeki sorunlar, çevre eğitimi incelenecektir. Konuyla ilgili yurt içi ve yurt dışında yapılan araştırmalar sunulduktan sonra sürdürülebilir kalkınma ile ilgili ülkemizde hazırlanan lisansüstü tezlerin analizi yapılacaktır. Ülkemizde sürdürülebilir kalkınma adına yapılan tezlerin analizleriyle ilgili yeni bir araştırmanın yapılmasına ihtiyaç duyulmuştur. İlgili literatüre bakıldığında farklı bölümlerde çalışmaların olmasına rağmen Eğitim ve Öğretim alanında Türkiye’de çok az çalışmaya rastlanmış ve güncel araştırmanın yapılmasının literatüre katkı sağlayacağı düşünülmüştür.

Çalışmanın bu bölümünde ise araştırmanın problem cümlesine, alt problemlerine, amacına, önemine, varsayımlarına ve sınırlılıklarına yer verilmiştir.

1.1. Problem Cümlesi

Bu araştırmanın problemi “Türkiye’de sürdürülebilir kalkınmayla ilgili eğitim ve öğretim alanında hazırlanan yüksek lisans ve doktora tezlerinin içeriği nasıldır?” olarak tanımlanmıştır.

1.2. Alt Problemler

1. Sürdürülebilir kalkınma ile ilgili hazırlanan tezlerin yüksek lisans ve doktora tezine göre dağılımı nasıldır?
2. Sürdürülebilir kalkınma ile ilgili lisansüstü tezlerin yayınlanma yılına göre dağılımı nasıldır?
3. Sürdürülebilir kalkınma ile ilgili lisansüstü tezlerin hazırlandığı üniversitelere göre dağılımı nasıldır?

4. Sürdürülebilir kalkınma ile ilgili lisansüstü tezlerin yazıldığı dillere göre dağılımı nasıldır?
5. Sürdürülebilir kalkınma ile ilgili lisansüstü tezlerin hazırlandığı enstitülere göre dağılımı nasıldır?
6. Sürdürülebilir kalkınma ile ilgili lisansüstü tezleri yöneten danışman unvanlarına göre dağılımı nasıldır?
7. Sürdürülebilir kalkınma ile ilgili lisansüstü tezlerin anahtar kelimelerine göre dağılımı nasıldır?
8. Sürdürülebilir kalkınma ile ilgili lisansüstü tezlerin araştırma yöntemlerine göre dağılımı nasıldır?
9. Sürdürülebilir kalkınma ile ilgili lisansüstü tezlerin çalışma gruplarına göre dağılımı nasıldır?
10. Sürdürülebilir kalkınma ile ilgili lisansüstü tezlerin veri toplama araçlarına göre dağılımı nasıldır?

1.3. Araştırmanın Amacı

Ülkemizde 2010 yılından itibaren, sürdürülebilir kalkınma konusuyla ilgili eğitim ve öğretim alanında yüksek lisans ve doktora tez çalışmaları tamamlanmaya başlanmıştır. Bugüne kadar yapılan araştırmalar, konu hakkında genel çerçevenin belirlenmesi ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bu düşünceden hareketle, ilk olarak araştırmada sürdürülebilir kalkınma gelişimini incelemek, konunun önemine dikkat çekerek farkındalık oluşturmak ve Türkiye’de eğitim ve öğretim alanındaki sürdürülebilir kalkınma konusuyla ilgili tamamlanmış yüksek lisans ve doktora tezlerini analiz etmek amaçlanmıştır. Araştırma kapsamında 19 lisansüstü tez, “danışman unvanına, yayınlanma yılına, araştırma yöntemine, çalışma grubuna, veri toplama araçlarına, anahtar kelimelerine, hazırlandığı enstitü ve üniversitelere, yayınlanma diline ve düzeyine” göre incelenmiştir. Bu çalışma sonucunda, tezlerdeki genel yönelimleri açığa çıkarmak amaçlanmıştır.

1.4. Araştırmanın Önemi

Son iki yüz yıla bakıldığında insan faaliyetlerinin doğaya verdiği zararlı etkilerin çoğaldığı görülmektedir. İnsanoğlunun yaşam tarzından ötürü çevre sorunları oluşmakta, doğal kaynaklar bilinçsiz tüketilmekte, yaşam alanları zarar görmektedir. Bu sebeplerden dolayı birçok canlının nesli tükenme tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadır (Bahar, Bağ ve Bozkurt, 2008). Sonraki kuşakların rahatça yaşayacağı sürdürülebilir çevre yaklaşımını özümsemek ve modellemek için, son zamanlarda gündemde yerini alan geri dönüşüm, çevre koruma, yenilenebilir enerji kaynakları gibi alanlarda çalışmalar yapmak, fen ve teknoloji alanında çevre bilimi başlığı altında bu konuları öğrencilere aktarmak çok önemlidir. Bunların yanı sıra yapılan çalışmaların içerik, yöntem ve analiz açısından mevcut durumunu ortaya koymak, bundan sonra yapılacak çalışmalara yön göstermesi açısından gereklidir (Bahar ve Kiras, 2017). Fen Bilimleri konularından biri olan ve ilköğretimden başlayarak yükseköğretime kadar yer alan sürdürülebilir kalkınma konusuyla ilgili araştırmaların incelenmesi, bu konunun günümüze kadar ki gelişiminin özetlenmesine katkı sağlayacaktır.

Sürdürülebilir kalkınma tarihinde yurt içi ve yurt dışında yapılan çalışmalarda konuya yaklaşılacak farklı bakış açıları, sürdürülebilir kalkınma boyutlarından (sosyal boyut, ekonomik boyut, çevresel boyut) en çok hangisine eğilim gösterildiğini, sürdürülebilir kalkınma çalışmalarının gidişatının hangi çalışma grupları üzerinde incelendiğini ortaya koymak, mevcut durumun takibi açısından önemli görülmektedir. Türkiye’de son zamanlarda giderek önem kazanan sürdürülebilir kalkınma konusu üzerinde çalışmak isteyen ilgililere, sürdürülebilir kalkınma hakkında genel çerçevenin çizilmesi ve yapılan içerik analizi yönünden yardımcı olacağı düşünülmektedir.

1.5. Araştırmanın Varsayımları

Araştırmanın varsayımları aşağıda maddeler halinde verilmiştir.

1. Araştırma verilerinin alındığı Ulusal Tez Merkezinin internet sitesindeki tez bilgilerinin güncel ve hatasız olduğu,

2. Tez inceleme formunda belirlenen kriterleri inceleyen uzmanların yeterli bilgiye sahip oldukları,
3. Araştırmacının tezleri incelerken objektif davranacağı varsayılmaktadır.

1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma;

1. Yüksek Öğretim Kurumu Ulusal Tez Merkezi aracılığıyla Türkiye’de 2010-2019 (son erişim: 25.09.2019) yılları arasında yayınlanan “sürdürülebilir kalkınma” konulu “eğitim ve öğretim” alanında hazırlanmış 12 yüksek lisans tezi ve 7 doktora tezi ile,
2. Tezlerin içerik analizi incelemesi EK 1’de verilen kriterler ile sınırlıdır.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde sürdürülebilir kalkınma ile ilgili bilgiler sunulmuş ve sürdürülebilir kalkınmayla ilgili literatüre yer verilmiştir.

2.1. Sürdürülebilir Kalkınma Kavramının Oluşumu

Sürdürülebilir kalkınma kavramı, bugünkü kuşağın ihtiyaçlarını, sonraki kuşakların ihtiyaçlarını karşılama yeteneğinden ödün vermeme bağlamında ortaya çıkmıştır. Bu kavram 1987 yılında ortaya atılmıştır. Brundtland Raporunda (Ortak Geleceğimiz Raporu) önemi artan bu kavram sayesinde, doğal kaynakların sınırsız olduğu düşüncesinden uzaklaşmaya başlanmıştır. Aslında bir sınırın olduğu ve günün birinde bu sınıra ulaşılacağı tehlikesi düşünölmeye başlanmıştır. Sürdürülebilir kalkınma kavramı, bu bağlamda olası kaynak krizine karşı tedbir olma özelliği taşımaktadır. Sürdürülebilirlik kelimesine bakıldığında ise “sustinere” kelimesinden gelen Latince kökenli bir kavram olduğu görölmektedir. Hâli hazırda bir şeyin devamlılığını koruması ve sürekliliğinin sağlanması olarak ifade edilmektedir (Ergün ve Çobanoğlu, 2012; Barlas, 2013; Birdsall, 2013).

28 Ekim 1982’de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu bir araya gelerek, Dünya Doğal Şartı’ndan bahsetmiştir. İnsan ve çevre arasındaki ilişki burada vurgulanmıştır. Dünya Doğal Şartı yirmi dört tane prensipten oluşmaktadır. Otuz dört ülkenin katılımı sonucu, Uluslararası Doğayı Koruma Birliği (IUCN) adındaki sivil toplum örgütü tarafından hazırlanmıştır. İlk kez, IUCN (Uluslararası Doğayı Koruma Birliği) girişimi, UNEP (Birleşmiş Milletler Çevre Programı), WWF (Dünya Doğal Yaşam Fonu), FAO (Dünya Tarım Örgütü) ve UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü)’nun desteğiyle ortaya çıkmıştır. Buna ek olarak, Dünya Doğal Şartı’nda istikrarlı ve düzenli gelişim kavramı da ilk defa ortaya atılmıştır. Bu anlamda, insanlar doğanın bir parçası olarak gösterilmiş, bu nedenle doğanın korunması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Doğal yaşamda türlerin korunması için doğanın korunması ve saygı gösterilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Dünyanın kıt kaynaklarının rekabete ve çatışmalara yol açacağını belirten Dünya Doğal Şartı, bir

an evvel dünyayı değiştirmeyi hedeflememekte ve insan-doğa arasındaki ilişkinin zaman içinde iyileşeceğini savunmaktadır (Wood, 1985).

2.2. Kalkınma Kavramı

Kalkınma, bir ülkenin Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH)'sındaki gerçek artışlarla doğru orantılı olarak, toplumun sosyo-kültürel ve ekonomik yapısındaki pozitif gelişmeleri ifade etmektedir (Doğan, 2011; Han ve Kaya, 2012). Çoğu zaman kalkınma ve büyüme kavramı birbiriyle karıştırılmaktadır. Birbiri yerine sıkça kullanılan bu iki kavram aslında farklı anlamları ifade etmektedir. Kalkınma kavramı niteliksel, ekonomik büyüme kavramı ise niceliksel anlamlar barındırmaktadır. Kalkınma ve büyüme kavramlarının sayılan bu farklarına rağmen, iki kavram arasında bir neden-sonuç ilişkisi olduğu çok açıktır. Kimi ekonomist ekonomik büyümeyi bir neden olarak görüp kalkınmanın bir sonuç olarak gerçekleştiğini düşünürken kimi ekonomist de önce kalkınmanın daha sonra bunun bir sonucu olarak ekonomik büyümenin gerçekleşeceğini savunmaktadır. Fakat çoğunluğun görüşü, ekonomide önce büyümenin, daha sonra buna bağlı olarak kalkınmanın gerçekleşeceği yönündedir (Arslan, 2013).

Bazı yazarlara göre, Adam Smith'in Ulusların Zenginliği adlı eseri kalkınma üzerine yazılan ilk bilimsel çalışmadır. Aslında 2.Dünya Savaşı'ndan sonra bağımsızlıklarını ilan eden az gelişmiş ülkelerin ekonomik yapısını oluşturmak ve batı ülkelerinin yıpranan ekonomilerini toparlamak amacıyla kalkınma ile ilgili araştırmalara başlanmıştır. 1970'lerden bu yana kalkınma iktisadı pek fazla sosyal konulara değinmiştir. Bu konuların arasında yoksulluk, eşişsizlik gibi önemli kavramlardan söz edilmiştir. Fakat gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki kalkınma farklılıkları gitgide artan yoksul insan sayısı ve sürekli ekonomik faaliyetlerden kaynaklanarak çoğalan çevre sorunları nedeniyle önemini kaybetmeye yüz tutmuştur. Böylece geleneksel kalkınma kavramı yerine; yoksulluk ve eşişsizlik sorunlarına karşı mücadelenin yanı sıra çevreyi ve çevre sorunlarını da önemseyen bir sürdürülebilir kalkınma kavramı ortaya çıkmıştır (Taban ve Kar, 2014).

2.3. Sürdürülebilir Kalkınma Paradigması

Sürekli olarak çoğalan dünya nüfusu ve sanayileşme faaliyetleri insan ihtiyaçlarının artmasına sebep olmaktadır. Doğal olarak artan ihtiyaçlar, daha çok doğal kaynak talebine, bu da aşırı doğal kaynak kullanımı ve çevre kirliliğine sebebiyet vermektedir. Söz konusu çevresel sorunlar küresel boyutlara ulaşarak tüm insanlık için tehlike arz etmektedir. Yoksulluk, kıtlık, dünyanın sınırlı kaynaklara sahip olması gerçeğinin farkına varılması, sürdürülebilir kalkınma kavramının ortaya çıkışına zemin hazırlamıştır (Dyment vd., 2014; Taban ve Kar, 2014).

Eğitimciler, iktisatçılar, bilim adamları ve devlet adamlarından oluşan Roma Kulübü, 1968 yılında kurulan bir topluluktur. Bu kulübün amacı; dünyadaki insanların şimdiki ve gelecekteki durumunu çevresel, sosyal ve ekonomik yönlerden incelemektir. Sürdürülebilir Kalkınma kavramı ilk olarak Roma kulübünün desteğiyle yapılan Büyümenin Sınırları adındaki çalışmada ele alınmıştır. Bu çalışmayı 1972 yılında Massachusetts Teknolojisi Enstitüsü'nde çalışan Donella ve Dennis Meadows yapmıştır. Bu çalışmada dünyanın barındırdığı mevcut doğal kaynaklar hakkında tespitler yapılmıştır. Durumun kötüye gittiği ve ekonomik büyümenin derhal yavaşlatılması gerektiği üzerinde durulmuştur (Meadows vd., 1972; Öztürk, 2007; Erdenee, 2014). Dünya nüfusunun artması, sanayileşme faaliyetleri, çevre sorunları ve yenilenemeyen doğal kaynakların önümüzdeki yüzyıla kadar herhangi bir değişiklik veya azaltma olmadan kullanılması, doğal kaynakların tükenerek büyümenin sınırlarına ulaşılmasına yol açacaktır. Burada bahsedilen raporun ilginç noktası, liberal kapitalist sistemin kurucusu olan Adam Smith'ten sonra ilk kez ekonomik büyümenin yavaşlatılması gerektiğini söyleyen bir rapor olmasıdır (Ergün ve Çobanoğlu, 2012).

1972 Birleşmiş Milletler Stockholm Çevre Konferansı'nda "çevreyi dışlamayan kalkınma" söylemi kullanılmıştır. Birleşmiş Milletler tarafından düzenlenen bu programda, dünya ülkeleri birleşerek çevre sorunlarını tanımlamak, tartışmak ve çeşitli önlemler almak için toplanmışlardır. 1972 yılına kadar tüm dünyaya hâkim olan anlayış geleneksel kalkınma kavramıdır. Geleneksel kalkınma kavramına göre doğal kaynakların sınırsız olduğu düşünülerek çevre dikkate alınmamıştır. Doğal

kaynaklar sürdürülemez oranlarda kullanılırken bu süreçle beraber artık bu kavramın eskidiği düşünölmeye başlanmıştır. Yeni bir sürdürülebilir kalkınma kavramına ihtiyaç duyulmuştur (Summers, Corney ve Childs, 2004). Böylece sürdürülebilir kalkınma fikrinin temelleri ortaya atılmıştır. Konferansta doğal kaynakları israf etmeden kullanmaya ve çevre sorunlarına çözüm aramaya odaklanılmıştır. Böylece çevre sorunlarının evrenselliği kabul edilmiş ve tek bir dünyamız var sloganı da hafızalara yerleşmiştir (Keleş ve Hamamcı, 1997).

Bu program sonunda 1972 “Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Bildirgesi” (Stockholm Bildirgesi), “Birleşmiş Milletler Çevre Programı” ve 1975’de “Akdeniz Eylem Planı” oluşturulmuştur. (URL-1, 2002; Görmez, 2015). Birinci maddeye göre; “İnsanlar onurlu ve iyi bir yaşama olanak verecek kalitede bir çevreye, elverişli yaşam koşullarına, eşitlik ve özgürlük temel haklarına sahiptir.” denilmiştir (Yıldırım vd., 2000). Bu üç gelişme tüm dünyanın sürdürülebilir kalkınma fikrine yatırım niteliğinde atılan adımlar olarak çok önemli kabul edilir. Çevre için atılan her adım aynı zamanda sürdürülebilir kalkınmayı yakından ilgilendirmektedir. Çevre konusunda bir ilki oluşturan bu konferansın sonraki çalışmalara yol gösterici ve ışık tutucu oluşu büyük önem arz etmektedir.

Stockholm Konferansı’nda dikkat çeken bir başka nokta da şudur: Katılımcı ölkelerden Kuzey ölkeleri ile Güney ölkeleri sürdürülebilir kalkınma için farklı noktalara değinmişlerdir. Kuzey ölkeleri sanayi kirlilikleri, hızlı nüfus artışı, çevreyi koruma gibi konuları dile getirirken Güney ölkeleri ise kalkınma endişeleri gibi sanayileşmenin faydalarının fakir ölkelere getirisi olmadığını belirtmiştir. Ayrıca çevre sorunları üzerinde durulurken ölkelerin paylaştıkları sorumlulukların eşit olmadığı dile getirilmiştir (URL-1, 2002).

Brundtland Raporu ile sürdürülebilir kalkınmanın ilk resmi tanımı yapılmıştır. Gro Harlem Brundtland başkanlığında toplanan Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu, bir rapor yayınlamıştır. Başkan Brundtland ayrıca Norveç’in ilk kadın başbakanıdır. Bu rapora göre sürdürülebilir kalkınma, “gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneğinden ödün vermeksizin günümüzün ihtiyaçlarını karşılayan bir kalkınma” olarak tanımlanmıştır. Bu tanımdan anlaşılacağı gibi sürdürülebilir

kalkınma kavramı; dünyadaki varlığını sürdüren nesillerin kalkınırken, gelecek nesillerin gelişmesi ve kalkınması önündeki olası engelleri önlemeyi ifade etmektedir (DÇKK, 1987).

Ekonomik büyüme ve kalkınmanın yolu sanayileşme ve teknolojik adımlar kaydetmeden geçmektedir. Bu önemli adımlar atılırken çevreye verilen zararın en az seviyeye indirilmesi ve bunun için gösterilen çaba sürdürülebilir kalkınmadır. Sürdürülebilir kalkınma adına atılan bu adım oldukça etkileyicidir fakat alınan kararların uygulanabilirliği çok önemlidir. Sürdürülebilir kalkınma çevreyi koruyarak çevre sorunlarını önleyici bir yaklaşım sergilemektedir. Fakat bu da yeterli değildir. Bunların yanında insan ve doğa arasındaki bağlar sağlamlaştırılmalı ve çevre sorunlarına sebep olan toplum zihniyetlerinin temeline inilmelidir. Bütün etmenler küresel boyutlarda tartışılarak kalıcı çözüm önerileri masaya yatırılmalıdır.

Brundtland Raporu'ndan beş yıl sonra gerçekleşen ve önemli kabul edilen bir başka adım da 1992 Birleşmiş Milletler Rio Zirvesi (Yeryüzü Zirvesi)'dir. Bu zirve Brezilya'nın başkenti Rio de Janeiro'da gerçekleşmiştir. Zirveye 108'i devlet başkanlığı olmak üzere 172 ülke hükümeti katılmıştır. Sürdürülebilir kalkınmanın tüm ülkeler için gerekliliği fakat kalkınma gerçekleşirken çevre problemlerine karşı hassas olunması gerektiği vurgulanmıştır. Sürdürülebilir kalkınma kavramı artık çevre terimlerinin arasına oradan da dünya ülkelerinin, ulusal ve uluslararası kuruluşların kelime dağarcığına girmiş bulunmaktadır. Yapılan konferanslarda atılan adımların ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin amacına ulaşabilmesi için küresel ortaklık gereksinimine ihtiyaç olduğu aşikârdır. Rio Zirvesi'nde 21. yüzyıl insanının en önemli ortak hedefi, sürdürülebilir kalkınma olarak kabul edilmiştir (URL-2, 2016). Zirvede çevreyle ilgili uluslararası düzeyde anlaşmalara imza atılmıştır. Bunlar (Yıldırım ve Öner, 2003):

1. Gündem 21,
2. Çevre ve Kalkınma Konulu Rio Bildirimi (Rio Bildirgesi (Deklarasyonu)),
3. Orman İlkeleri Bildirimi,
4. Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS),
5. Birleşmiş Milletler Biyoçeşitlilik Sözleşmesi (BMBS)'dir.

Çevre Kalkınma Bildirimi, her ülkenin kalkınma hakkı olduğu fakat çevreyi dikkate alarak bunun gerçekleştirilmesi gerektiğine değinmiştir. Çevre ve kalkınmayı bir bütün olarak düşünen sürdürülebilir kalkınma planlamaları dikkat çekmiştir. Rio Deklarasyonu, ekonomik kalkınmanın uzun vâdeli olması için tek şartın çevreyi korumakla mümkün olacağını vurgulamıştır. Bu da tüm ülkelerin, halkların, yöneticilerin ve kuruluşların içinde bulunduğu küresel ortaklıkla mümkün olacaktır. Dünyayı hatta evreni koruyacak uluslararası anlaşmaların masaya konması gerekmektedir. Rio Konferansı'nda bahsi geçen Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'ne bakıldığında; yaşayan toplumların biyoçeşitliliği koruması gerektiğinden bahsedilmiştir. Bu halin sağlanabilmesi için bütün ülkelerin buna göre plan ve program yapmaları gerektiğine vurgu yapılmıştır (Yıldırım ve Öner, 2003).

Gündem 21 incelendiğinde üç ana bölümden oluştuğu görülmektedir. İlk bölüm; sosyal ve ekonomik boyutlar, ikinci bölüm sürdürülebilir kalkınma için mevcut doğal kaynakların korunması ve idaresi, üçüncü bölüm büyük grupların rollerinin güçlendirilmesi ve planları uygulama yöntemlerini içermektedir (Barlas, 2013; Görmez, 2015). Gündem 21, 1990'dan 2000'e kadar olan dönemde, çevre ve ekonomiyi ilgilendiren tüm alanlarda Birleşmiş Milletler kuruluşlarının, kalkınma örgütlerinin, bağımsız sektörlerin, devletlerin sorumluluklarını tanımlayan bir eylem planıdır. Gündem 21'de temel anlayış şudur: Sürdürülebilir kalkınma sağlanması ve amacına ulaşılabilmesinin şartı, ortak uzlaşmanın zorunluluğudur. Bunun için sivil toplum kuruluşları, yerel ve merkezi yönetimler, özel kuruluşlar, ulusal yahut uluslararası kurumlar ortaklaşa çalışmak ve anlaşmak zorundadır. Burada devreye "çok ortaklı yürütücülük" girmektedir. Gündem 21 küresel ortaklık kavramını, sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesinde vazgeçilmez bir yöntem olarak ortaya koymaktadır. Az gelişmiş ülkelerin gelişmeleri ve kalkınmaları için, tıpkı gelişmiş ülkelerin yaptığı gibi dünyayı kirletecek uygulamalara dâhil olmaları olağandır. Ülkelerin yaptıkları hataları tekrar etmemelerini sağlamak ve çevre için daha fazla önlem almak amacıyla, kirlilik karşıtı teknolojilerin kullanılması ve yoksul ülkelere daha fazla finansal destek oluşturulması Gündem 21'in genel amacı olarak tanımlanmaktadır. (Göktürk ve Kavili, 2000). Burada Gündem 21, Birleşmiş Milletlere, ekonomik kurum ve kuruluşlara, hükümetlere ve çevreyi ilgilendiren ilgili tüm makamlara sorumluluk yüklemektedir. Başka bir söylemle Gündem 21, Rio

Deklarasyonu'ndaki ilkelerin uygulama belgesidir. Konferansın Genel Sekreteri Maurica Strong, Gündem 21 hakkında şöyle söylemiştir: “Bugüne kadar kelime kelime hükûmetler tarafından geliştirilen ve kabul görmüş en geniş kapsamlı uluslararası programdır” (TCÇB, 1995).

Sürdürülebilir kalkınma için birçok gelişme kaydedilmiştir ama Rio Konferansı'ndan tam anlamıyla verim alındığı söylenememektedir. Çünkü Rio Konferansı'nda daha çok gelişmiş ülkeler baskı kurarak konferansa yön vermeye çalışmıştır. Doğaya en fazla zarar veren gelişmiş ülkeler, kendilerini geliştirmekte olan ülkelerle aynı seviyede tutup üzerlerine düşen sorumluluktan kaçınmışlardır (Geray, 1999). Bu konferansta alınan önemli kararlardan *küresel ortaklık* ilkesi hükümetlerin politik isteksizlikleri yüzünden çökmektedir. Rio Konferansı'ndan önce ve sonra toplam 170'den fazla çevre anlaşması yapılmış fakat bunların çoğu başarısız olmuştur. Yapılan anlaşmalara uyum sağlamayanların rastgele takibi yapılmakta, tespit edilenler çok nadir yaptırımlara maruz bırakılmaktadır. Geliştirmekte olan ülkeler ise finansal yardımların yetersizliği, verilen sözlerin yerine getirilmeyişinden dolayı yapılan anlaşmalara uymakta bir takım engellerle karşılaşmaktadır.

Rio Bildirisi'nin birinci maddesinde; “İnsanlar, sürekli ve dengeli kalkınmanın merkezindedir. Doğa ile uyum içerisinde, sağlıklı ve verimli bir biçimde yaşama hakları vardır” yazmaktadır. Fakat dengeli de olsa sürekli kalkınma faaliyetleri doğanın yapısını bozacağı için doğal yaşam ortamları tehdit altında olacaktır. “Geçen 10 yılda küresel bir toplum olarak daha fazla enerji tüketimi, biyolojik çeşitliliğin daha çok kaybolması, tüketime daha meyilli davranış pratikleri, gelir ve servetin dağılımında daha fazla eşitsizlik giderek artmaktadır” (Glass, 2002).

Sürdürülebilir kalkınma için atılan bir sonraki adım, Bin Yıllık Kalkınma Hedefleri (Milyenüm Kalkınma Hedefleri)'dir. Kalkınma planının 8 hedefi Birleşmiş Milletler tarafından yayınlanmıştır (Maurice, 2015):

1. Üst seviyedeki yoksulluk ve açlığın bertaraf edilmesi,
2. İlköğretimin evrensel boyuta taşınması,
3. Cinsiyet eşitliğinin sağlanıp kadınların statülerinin güçlendirilmesi,

4. Çocuk ölüm oranlarının azaltılması,
5. Anne sağlığının korunup iyileştirilmesi,
6. HIV\ AIDS, sıtma gibi hastalıklarla mücadelenin güçlendirilmesi,
7. Çevresel açıdan sürdürülebilirliğin sağlanması,
8. Kalkınmanın sağlanması için küresel çapta ortaklığın organize edilmesi' dir.

Sürdürülebilir kalkınma için bir diğer önemli gelişme 2002 BM Johannesburg Zirvesi (Rio +10 Zirvesi)'dir. Bu zirve, "1992 Rio Zirvesi'nden 2002 yılına kadar geçen süreci sürdürülebilir kalkınma başarısı açısından değerlendirme niteliğindedir. Rio +10 Zirve'si tek başına bir anlam ifade etmemektedir. 1972 Stockholm'de gerçekleştirilen çevre konferansına kadar uzanan bir geçmişi barındırmaktadır. Bu büyük dünya zirvesinin farklarından birisi katılımcı yönünden olup değişik aktörlerin katılımının desteklenmesidir. Katılımcılar; ekonomistler, toplumsal gruplar, sivil toplum kuruluşları, iş adamları gibi gruplardan oluşmaktadır (Özkan, 2016).

Rio +10 Zirvesi'nden önceki konferanslarda çevre ve kalkınma arasındaki dengenin kurulması ve sağlamlaştırılması, hükümetlerin kalkınma politikaları izlerken çevreyi koruması, toplumlar için daha güvenli ve sağlıklı bir geleceğin sağlanması konusunda anlaşmaya varılmıştır. Konferansın açılış konuşmasında Güney Afrika Cumhurbaşkanı Thabo Mvuyelwa Mbeki *küresel ayrımcılık* ifadesini kullanmıştır. Refah düzeylerinin adâletli dağılmadığı, geri kalmış ve sanayileşmiş ülkelerin çevre sorunlarına karşı farklı bakış açılarına sahip olduğu, kuzey ve güney ülkesi ayrımının devam ettiğine vurgu yapmıştır. Ama bu kararları alan politikacıların kendi kararlarını sahiplenmediği görüldüğü için artık karar alma ve uygulamada gönüllü katılımçılık esas alınmıştır (URL-1, 2002).

Diğer zirvelerin devamı niteliğinde olan Rio +10 Zirvesi sonunda iki önemli belge ortaya konmuştur. Bunlar; Uygulama Planı ve Siyasi Bildirge'dir. Bu planda doğal kaynakların sürdürülemez oranda kullanılanların durdurulması gerektiği, toplumların yoksullukla mücadelesi, küreselleşen bir dünyada sürdürülebilir kalkınma, Afrika için sürdürülebilir kalkınma gibi önemli konular ele alınmıştır (Öztürk, 2007). Temelde Uygulama Planı, Gündem 21'in uygulanabilirliğini arttırmak ve

sürdürülebilir kalkınmaya daha geniş çerçevede yer açmak için düşünülen bir plandır (Kavas ve Sezer, 2002).

Uygulama Planı oluşturulurken yoğun tartışma trafiği yaşanmıştır. Bu tartışmalar Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa Birliği ve G-77 Grubu arasında olmuştur. Özellikle gelişmekte olan ülkeler ve Amerika Birleşik Devletleri arasında ciddi anlaşmazlıklar çıkmıştır. Küresel ortaklık, finansman desteği en tartışmalı geçen ifadeler arasındadır. Uygulama Planına göre devletlerin küreselleşmeyi başarılı bir biçimde yönlendirdiği takdirde, küreselleşme olgusu sürdürülebilir kalkınmaya katkı sağlayacaktır (Kayıkçı, 2012). *Yenilenebilir Enerji* konusu da Rio +10 Zirvesi'nde en zor uzlaşmaya varılan bir diğer konudur. AB, Kanada, Norveç, İsviçre, Yeni Zelanda ve Avustralya yenilenebilir enerji kaynaklarının küresel düzeydeki tüketim oranının 2010 yılına kadar % 15'e çıkarılması için ısrarcı olmuşlardır. Bu kesime karşılık Çin ve G-77 ülkeleri bu maddeyi tutarsız bulup tarih ve oranlamanın kaldırılması gerektiğini öne sürmüşlerdir. Gelişmekte olan ülkeler için maddi yetersizliği gerekçe olarak sunmuşlardır. Amerika Birleşik Devletleri'nin sessiz kalması dikkatleri üzerine çekmiştir. Türkiye'ye bakıldığında sürdürülebilir kalkınma adına atılan faaliyetlerde, zirvelere katılım ve destek sürecinde son on yılda büyük ölçüde bu anlayışa hâkim olduğu ve benimsediği görülmektedir. Uluslararası standartlara uygunluk gösterme, çevreye sahip çıkma, kalite standartlarına uyma da büyük gelişmeler kaydedilmiştir. Fakat sürdürülebilir kalkınmanın boyutları açısından bakıldığında; ekonomik yönden kriz ve istikrarsızlık, çevresel yönden altyapı ve hizmet sorunları, sosyal yönden adil olmayan rekabetler, eğitimdeki yetersizlikler gibi sorunlar olumsuz gelişmeler olarak değerlendirilebilir (Özkan, 2017).

Rio +10 Zirvesi'nin diğer adıyla Johannesburg Zirvesi'nin, sürdürülebilirliğin ekonomik, siyasi, ekolojik, kültürel, sosyal, siyasal tüm konulara vurgu yapmaya çalıştığı ancak sorunlara getirilen önerilerin sınırlı kaldığı düşünülmektedir (Geray, 1999). Johannesburg Zirvesi'nde belirlenen hedeflere ulaşabilmek adına hükümetlere bazı görevler verilmiştir. Mesela *ulusal sürdürülebilir kalkınma stratejileri* geliştirme görevi her ülkeye verilmiştir. Ama bu stratejilerin geliştirilmesinde ve uygulanmasında bazı hükümetler kendi öncelikli politikalarını belirleyip ona göre uygulamalara gitmiştir. Bazı hükümetlerse uygulamaya çok geç geçmiş, bazılarıysa

bu sürece hiç dâhil olmamıştır. Geliştirilen ve uygulanması gereken bu hedefler konusunda ortak bir politika anlayışına sahip olunamamıştır (Özkan, 2017).

Avrupa Birliği, büyük barajları yenilenebilir kaynaklardan ayırma yönündeki görüşünü dile getirmiş fakat bu düşünce kabul edilmemiştir. Bu fikir kabul edilseydi Türkiye, bu durumdan en çok etkilenen ülkelerden biri olabilirdi. Bir taraftan baraj yapımını önleyici çevre yaklaşımı savunulurken diğer taraftan yenilenebilir enerji kaynaklarının geliştirilmesi gerektiği görüşü bir çelişkiyi ortaya çıkarmıştır (Ağca, 2002). Rio +10 Zirvesi'nde hedeflerin amacına ulaşması için bazı tarihler belirlenmiştir. Gelişmekte olan ülkeler için bu tarihler talihsizlik olarak görülmektedir. Çünkü yeterli teknolojiye sahip olmayan bu ülkeler çeşitli zorluklarla karşılaşacak, yenilenebilir enerji kullanımı ile ilgili maddelere de uymak zorunda kalacaklardır. Bu da büyük bir zaman kaybı olarak görülmektedir. Gelişmiş ülkeler bu süreçleri tamamladıkları için belirlenen tarihlerin onlar için bağlayıcı yönlerinin olmadığı görülmüştür.

Sürdürülebilir kalkınmaya dair 2012 yılında tekrar büyük çaplı bir zirve gerçekleştirilmiştir. Rio de Janeiro kentinde gerçekleşen bu zirve Birleşmiş Milletler Rio +20 Zirve'si olarak adlandırılmaktadır. Birleşmiş Milletler Rio +20 Zirvesi'nin en önemli özelliği toplam 45,381 kişinin katılımı ile gerçekleşen en büyük çaplı organizasyon olmasıdır. Bu önemli zirvenin sonunda *İstedığımız Gelecek* adlı bir rapor yayınlanmıştır. Bu rapor 283 maddelik bir bildirgeden oluşmaktadır. Bildirge, tüm dünya ülkelerinin *yeşil ekonomi* geçişlerine yol göstermektedir. Bu bildirgede sürdürülebilir kalkınma ve yeşil ekonomiye geçiş adına atılan tüm adımlarda politik kararlılığın sağlanması, yoksullukla başa çıkma da *yeşil ekonomi ve sürdürülebilir kalkınmanın zorunluğu* üzerinde durulmuştur (Turan, 2014). Ayrıca zirve, 1992 Rio Zirvesi'nden bu yana ülkelerin sürdürülebilir kalkınma performanslarını yirmi yıllık bir süre zarfında sınama niteliği taşımaktadır (URL-3, 2016). Zirvede yapılan sınama sonucunda, 1992 Rio Zirvesi'nden bu yana sürdürülebilir kalkınma başarısı ve yoksulluğun önüne geçilmesi açısından istikrarsız bir performans sergilendiği ortaya çıkmıştır (Turan, 2014).

Rio +20 Zirvesi'nden sonra gerçekleştirilen bir diğer gelişme de 2030 Gündemi olmuştur. 2030 Gündemi, 2015 yılında New York'ta yapılmıştır. 17 maddeyi barındıran Küresel Hedefler, Bin Yıllık Kalkınma Hedefleri'nin eksikliklerini gidermek amacıyla belirlenmiştir (URL-4, 2016). Bin Yıllık Kalkınma Hedefleri; yoksulluk, su kaynaklarındaki sorunların iyileştirilmesi ve çocuk ölüm oranlarının azaltılması gibi konularda başarılı olmuş gibi görünse de tam bir başarı sağladığı söylenememektedir. Bu bağlamda, 2015-2030 yılları arasında geçerli olan Küresel Hedefler oluşturulmuştur. Bu hedefler şunlardır (Holden, 2016; URL-5):

1. Çeşitli formlardaki yoksulluğu sonlandırmak,
2. Açlığı sonlandırmak ve gıda güvenliğini sağlamak,
3. Sağlıklı ve refah içinde bir yaşam ortamı oluşturmak,
4. Eğitim ve öğretimi arttırmak,
5. Tüm kadın ve kızları güçlendirerek toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak,
6. Suyun sürdürülebilir yönetimini sağlamak,
7. Güvenilir ve sürdürülebilir enerjiye ulaşımı sağlamak,
8. İnsana yakışır iş ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi sağlamak,
9. Yenilik ve sürdürülebilir sanayileşmeyi sağlamak,
10. Ülkeler arasında eşitsizlikleri azaltmak,
11. Güvenli, sürdürülebilir şehir ve insan yerleşimleri oluşturmak,
12. Üretim ve tüketim modellerini sürdürülebilir hale getirmek,
13. İklim değişikliği ve etkileri için önlem almayı hızlandırmak,
14. Okyanus, deniz ve diğer su kaynaklarını korumak,
15. Karasal ekosistemlerin sürdürülebilirliğini sağlamak ve biyolojik çeşitliliği korumak,
16. Sürdürülebilir kalkınma bağlamında adâletli ve huzurlu toplumlar oluşturmak,
17. Sürdürülebilir kalkınma için küresel bir ortaklık sağlamak' tır.

Yukarıda bahsedilen maddeler aslında tüm dünya ülkelerinin büyüyüp gelişmesi, bu süre zarfında sürdürülebilir kalkınma faaliyetlerinin hayata geçirilmesi, yaşanan çevrenin daha temiz ve yenileyebilir olması, gelecek nesillerin haklarına dokunmadan doğadan faydalanabilmenin mümkün olduğunu açıkça ifade etmektedir. Toplum bireyleri arasında adâletin yaygınlaşması, dengeli gelir dağılımları, ülkeler

arasında eşitsizliği azaltmanın önemi vurgulanmıştır. Açlığı, yoksulluğu sonlandırmak, doğal kaynakların ve özellikle suyun kullanımında israftan uzak durmak tüm insanlık için önemlidir. Gösterilen bu hedeflerin tümü göz önünde bulundurulduğunda sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleşmesi için 2030 yılına kadar başarının en üst seviyede tutulması hedeflenmektedir. Fakat bu maddeler içinde yer alan “küresel ortaklık sağlamak” ilkesi ağır basmaktadır. Çünkü büyüyen ve gelişen her ülkenin kalkınırken nasıl politikalar izleyeceği, yukarıda belirtilen hedeflere ne kadar sadık kalacağı gerçekleştirilen bu zirvelerin işlevselliğini belirlemektedir (Holden, 2016).

2030 Gündemi'nden sonra 19-20 Ekim 2015 tarihinde Brüksel Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi gerçekleştirilmiştir. Avrupa Birliği'nin başkentinde düzenlenen bu zirveye birçok devlet ve hükümet yetkilisi, politika yapıcı, sanayi alanında ve akademik alanda üne sahip kişiler ve delegeler katılmıştır. Sürdürülebilir kalkınmanın gelişimi için önemli bir konumda olan zirvede başlıca ele alınan konular; küresel sürdürülebilirlik, çevre ve enerjidir. Zirvede AB'nin sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesi için geliştirmekte olan ülkelere finansman desteği sağlama açısından itici bir güç olduğu noktasında uzlaşılmıştır (URL-6, 2016).

Sürdürülebilir kalkınmanın tarihsel gelişimi incelendiğinde atılan son gelişmenin Hindistan'da olduğu görülmektedir. 5-8 Ekim 2016 tarihinde Hindistan'ın başkenti Yeni Delhi'de yapılan bu zirveye Delhi Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi adı verilmiştir. Küresel hedeflerin geleceği, gezegenin gidişatı gibi konular Hindistan ve Avrupa Birliği ortaklığıyla düzenlenen “2015 yılından sonra: İnsanlar, Gezegenler ve İlerleme” temalı zirvede konuşulmuş ve sürdürülebilir kalkınma için yeni çözüm yolları aranmıştır. Zirvenin sonunda yayınlanan raporun adı “Yeşil Rapor”dur. Yeşil Raporda suyun geleceği, temiz enerji, iklim değişikliğiyle başa çıkma, kaynakların etkin kullanımı, sürdürülebilir kentleşme gibi konuların üzerinde durulmuştur. Birçok ülkeye ev sahipliği yapan zirvede AB ve Hindistan, dünyada sürdürülebilir kalkınmayı geliştirmede üzerine düşen görevleri yerine getireceğini açıklamıştır (ABDİS, 2016).

2.4. Sürdürülebilir Kalkınma Zirvelerinin Değerlendirmesi

Çevre sorunlarının dünyayı tehdit etmesi ya da insanların doğal çevreyi tehdit etmesi olarak dile getirilen söylemler arasında neden sonuç ilişkisi olduğu düşünülebilir. İnsanların çevreyi kanununa aykırı kullanması doğal çevreyi olumsuz etkilemiştir. Çevre düzeninin bozulmasıyla tüm dünyanın bu olanlardan olumsuz etkileneceğinin farkına varılmış ve çevre için çeşitli adımlar atılmaya başlanmıştır. Sürdürülebilir kalkınma ve çevre adına gerçekleştirilen dünya zirvelerinin bugüne dek çok az bir mesafe kat ettiği ve çevre sorunlarına baş gelemediği görülmektedir (Ergün ve Çobanoğlu, 2012).

Kalkınma kavramı ve doğal çevre arasında karmaşık bir ilişki vardır. Ülkelerin kalkınması ve bu süreçte ortaya konulan faaliyetler, çevrenin doğasına ters, ekolojik dengenin ilerlemesini engelleyici niteliktedir. Çevresel yok oluşun daha ciddi boyutlara ulaşmadan gerçekçi bir değerlendirmenin yapılması gerekmektedir. Yapılan zirveler bu ciddi sorunun kabul edildiğini göstermektedir. İnsanlık kendi geleceğini bizzat kendisi tehlikeye atmaktadır. Çevre sorunlarının çözümüne getirilen eleştirilere göre yeni bir çevre etiği anlayışının oluşturulması zorunludur (Ertan, 1998).

Tüm küresel konferanslarda ortak bir anlayış olarak kabul edilen sürdürülebilir kalkınma kavramı, yalnızca gelişmekte olan ülkeler için önerilen bir model değildir. Bununla birlikte tüm dünya ülkeleri tarafından uygulanması gereken bir yaklaşımdır. Sürdürülebilir kalkınma gelişmekte olan devletlerin kalkınırken çevreyi ve doğal kaynakları koruması, yoksulluğu en aza indirmesi anlayışıdır. Fakat bu anlayış gelişimlerini tamamlamış sanayi ülkeleri için, toplumun refah seviyesini korumak, yaşam kalitesini yükseltmek anlamına gelmektedir (Mengi ve Algan, 2003). Sürdürülebilir kalkınma için belirlenen hedeflerin her ülke için ortak olmasını beklemek pek doğru olmayacaktır. Çünkü her ülkenin kendi içinde özel durumları vardır. Bu özel durumlar göz önüne alınarak aradaki farklar kapatılmaya çalışılmalıdır. Sürdürülebilir kalkınma zirvelerinde gelişmiş ülkelerin vaatlerini yerine getirmemek için bildirimleri zayıflatmaya çalıştıkları görülmüştür. Doğal çevrenin dengesinin alt üst olmaması için mutlaka yoksullukla mücadelede geri

kalmış ve gelişmekte olan ÷lkelere destek verilmelidir. Gelişmiş ÷lkelerin verdiği maddi destek vaatlerinin gereğini yapmaları istenmelidir. Bütün ÷lkelerin aynı sosyal, siyasi, ekonomik ve ekolojik fikir birliği sağlanmalı, küresel ortaklık ve paydaşlık uygulamaya geçirilmelidir (Yıldırım ve Öner, 2003).

“Stockholm, Rio ve Johannesburg zirvelerine bakıldığında çok uluslu şirketlerin çevresel zararlarına dair bazı görüşler ortaya çıkmıştır. Daha önce yapılan Stockholm ve Rio zirvelerinde hükümetlere ve şirketlere küresel sorumluluk yüklenmeye çalışılırken, Johannesburg Zirvesi'nde ise hesap verebilirlik anlayışı üzerinde daha çok durulmuştur” (Morgera, 2004).

“Stockholm, Rio ve Johannesburg konferansları karşılaştırıldığında ise Johannesburg'un sonuçlarının Rio'dan daha yapıcı olduğu, Stockholm ve Rio'da ekolojik bozulmaya dikkat çekilirken Johannesburg'ta küresel evrecilik fikri inşa edilmeye çalışıldığı, Rio'da yakın gelecekte ekolojik bir yıkım öngör÷lmezken Johannesburg'ta gezegenin ekolojik yıkımına işaret edilmiştir” (Dauvergne, 2005).

2.5. Sürdür÷lebilir Kalkınmanın Hedefleri

Yapılan tüm zirvelerde sürdür÷lebilir kalkınmaya dair oluşturulan hedeflerin temelinde, ÷lkelerin kalkınırken faydalandıkları doğal kaynakların evre zarar görmeyecek şekilde yeniden üretim sürecine katılması düşüncesi vardır. Sürece dâhil edilen kaynaklar verimli ve dengeli kullanıldığı takdirde adâletli gelir dağılımı, istihdam artışı, yoksulluğun tam anlamıyla yok edilmesi gibi sonuçlar doğurması beklenmektedir (Han ve Kaya, 2012).

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA HEDEFLERİ

Şekil: 2.1. Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (URL-7)

Birçok kesim tarafından tam olarak anlaşılamayan sürdürülebilir kalkınma kavramı, elbette dünyanın mevcut küresel sorunlarını bir anda yok edecek özelliğe sahip değildir. Ancak sürdürülebilir kalkınma, eldeki doğal kaynak sınırını aşmadan milletlerin refahını arttırmanın çeşitli yollarını aramaktadır (Barlas, 2013).

2.6. Sürdürülebilir Kalkınma Stratejisi

Sürdürülebilir kalkınma stratejisine bakıldığında, kısa vadeli ekonomik yararlardan ziyade uzun vadeli kuşaklar arası sosyal ve ekonomik faydaların artmasını öngörmektedir (Dulupcu, 2001). Kalkınma faaliyetlerinin çevre dengesinin aleyhine sonuçlar doğurmadan gerçekleştirilmesi sürdürülebilir kalkınma stratejisinin temelini oluşturmaktadır. Yani ekolojik boyutun alınan kararlarda diğer unsurlarla birlikte değerlendirilmesi ve yabana atılmaması gerektiği düşünülmüştür. Ancak böyle bir stratejinin sonucu olarak, doğal dengeyi koruma çabalarının kalkınma çabalarını engelleyemeyeceği düşünülmüştür. Tam tersine bütün bu amaçlar birbiriyle uyumlu bir şekilde gerçekleştirildiği takdirde sürdürülebilir kalkınmanın hedeflerine ulaşacağı düşünülmektedir (Han ve Kaya, 2002). Sürdürülebilir kalkınma öncelikli olarak dengeli büyüme ve bu süreçten çevre, birey, toplum, ekonomik olarak karlı ayrılmayı ifade etmektedir. Yani sürdürülebilir kalkınma sadece gelir artışı anlamına gelmemektedir. Aynı zamanda verimli bir büyüme sürecini ifade etmektedir. Bu anlamda eldeki kaynakların dengeli kullanımı çok önem arz etmektedir.

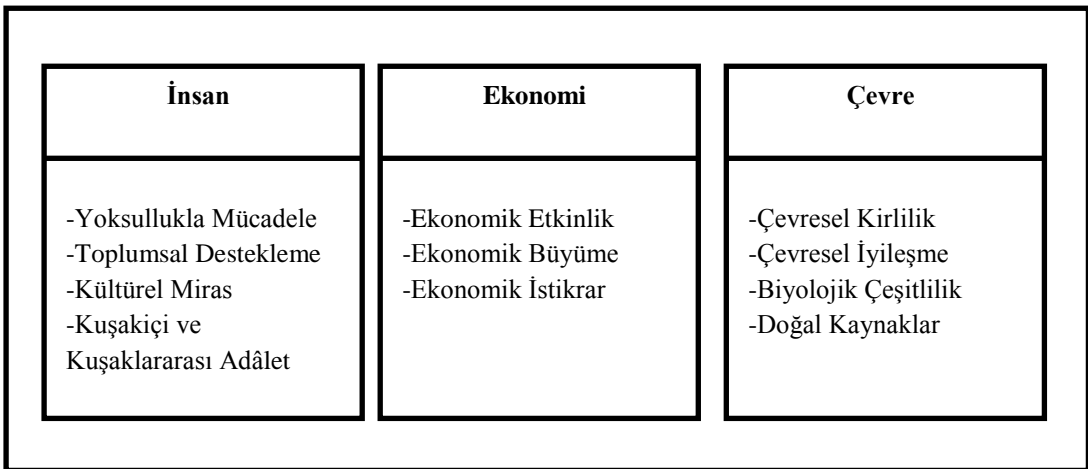
Dünya nüfusu gün geçtikçe artmakta insan ihtiyaçları ise giderek çeşitlenip çoğalmaktadır. Bu da insanların istek ve ihtiyaçlarının her birinin tek tek karşılanmasını zorlaştırmaktadır. Sürdürülebilir kalkınma stratejisi insanlar arasında adâletli gelir dağılımını ve asgari tüketim standartlarını karşılayabilir olmalıdır. Artan dünya nüfusunun ihtiyaçlarının karşılanması doğal çevrenin sahip olduğu kaynaklarla da yakından ilişkilidir. Sürdürülebilir kalkınma stratejisinin oluşturulmasında sürdürülebilir kalkınma fikrinin merkezinde yer alan çevresel kaynakların konumu çok önemlidir. Ekolojik çevre hem insanoğlunun yaşamını devam ettirmesi için çeşitli zenginliklerini ortaya koymakta hem de tüketim sonucu oluşan her türlü kirliliği bünyesinde barındırmaktadır. Ama doğal kaynakların ve ekosistem işlevlerinin de bir sınırı olduğu unutulmamalı, insanlığa kucak açan

çevreye sahip çıkılmalıdır. Çevreyle ekonomiyi birbirinden ayrı görmemek sürdürülebilir kalkınma stratejisinin temel ilkesidir (Yüksek, 2010). Çevre ve kalkınma politikalarının bazı kritik amaçları vardır. Bunlar (DÇKK, 1987):

1. Büyümeyle canlandırmak,
2. Büyümenin kalitesini değiştirmek,
3. Temel ihtiyaçları karşılamak,
4. Sürdürülebilir bir nüfus düzeyini garanti altına almak,
5. Kaynak tabanını korumak ve zenginleştirmek,
6. Teknolojiyi yeniden yönlendirmek ve riski yönetmek,
7. Karar vermede çevre ile ekonomiyi birleştirmek' tir.

2.7. Sürdürülebilir Kalkınmanın Boyutları

Sürdürülebilir kalkınma kavramının insan, ekonomi ve çevre olmak üzere üç boyutu vardır (Lehtonen, 2004). Dolayısıyla sürdürülebilirlik kavramından söz edildiğinde; ekonomik sürdürülebilirlik, sosyal sürdürülebilirlik ve çevresel sürdürülebilirlik olmak üzere üç ayağa dayanan bir yapı düşünülmelidir (Kolk ve Tulder, 2010; Kayıkçı, 2012; Barlas, 2013; Özkan, 2017). Sürdürülebilir kavramının gelişimini ekonomik yönden ilk kez ele alan Barbier (1987) olmuştur. Daha sonraki çalışmalarda sürdürülebilirlik Sadler (1990) ve Harremans ve Reid (2002) tarafından çevresel açıdan (su kaynakları yönetimi) incelenmiştir.

Şekil 2.2: Sürdürülebilir Kalkınmanın Boyutları (Öztürk, 2007)

Sosyal, çevresel ve ekonomik sürdürülebilirlik kavramları kendi içinde birbirini destekleyip sarmalayan bir ilişkiye sahiptir. Örneğin; çevrede meydana gelen bir sorun, ekonomik ortamdaki üretim sürecinin uzamasına ve sosyal ortamdaki bireylerin bundan olumsuz etkilenmesine sebep olacaktır. Yani sosyal, çevresel ve ekonomik sürdürülebilirliğin birbirinden bağımsız düşünülmesi imkânsızdır (Hasslöf, Ekborg ve Malmberg, 2014).

2.7.1. İnsan

Sürdürülebilir kalkınma için toplumların refah seviyelerinin yükselmesi çok önemlidir. Fakat bu önem, insanlık için gelecek nesillerin haklarını sorumsuzca kullanmaya itmemelidir. Çünkü bugünkü nesiller bireysel ve toplumsal her türlü ihtiyaçlarını doğadan temin ederken doğa kanunlarına aykırı davranışlarda bulunmamalı, kendinden sonraki gelecek olan nesillere yaşanabilir sağlıklı bir dünya bırakmaya gayret etmelidir. Kaynak kullanımı söz konusu olduğunda bugünkü ve gelecek nesiller arasında sosyal eşitlik öne çıkmalıdır. İnsani boyut kapsamında ele alınan en önemli konulardan birisi de yoksullukla mücadeledir. Ülkelerin ekonomik anlamda kat ettiği iyileşmeler tüm insanlar için olmalıdır. Tüm toplumlar içindeki yoksul insan sayısının sıfıra indirilmesi gibi bir şey söz konusu olmayacaktır. Fakat gelir adaletsizliğinin ortadan kaldırılması, bireyler arasındaki bu tür sorunların azaltılması sürdürülebilir kalkınmanın insani boyutu kapsamına girmektedir (Öztürk, 2007).

Sürdürülebilir kalkınmanın insani boyutu kapsamında insan sermayesinin gelişmesi ve korunması da önemli bir husustur. Günümüzde insan sermayesinin ehemmiyeti hızla artmakta milletler birbiriyle yarışmaktadır. Bu anlamda insan sermayesinin gelişmesi için; beslenme, barınma, sağlıklı yaşam, eğitim, güvenlik, bilgiye kolay erişim, iş fırsatlarının iyileştirilmesi, sosyo-kültürel mirasın sağlıklı bir şekilde korunması, araştırma-geliştirme faaliyetlerinin iyileştirilmesi ve artırılması çok önemlidir (Yüksek, 2010; Özer, 2013). Sonuç olarak insanların yaşam kalitesini arttırmak, daha sağlıklı ve daha kaliteli sosyal ortamlar oluşturmak insani boyutun temelidir (Engin Balın, 2011; Kayıkçı, 2012).

2.7.2. Ekonomi

Günümüz dünyasında sermaye, doğal kaynakların durumu ve insan ihtiyaçları birbirinden ayrı ele alınamaz. Bu anlamda sürdürülebilir kalkınma kavramının ekonomik boyutunda *optimal kaynak dağılımı* kavramı ortaya çıkmıştır. Sınırlı kaynakların ihtiyaçları en etkin karşılayacak şekilde kullanılması anlamına gelen optimal kaynak dağılımı, ekonomik faaliyetlerin devamlılığı için önemli bir şarttır. Çünkü israf derecesinde kullanılan doğal kaynakların giderek yok olması, ekonomik sistemin durmasına sebep olacaktır. Bundan dolayı ekonomik faaliyetlerin doğayla yüksek uyum içinde planlanması sürdürülebilir kalkınma yaklaşımında çok büyük öneme sahiptir (Yıldıztekin, 2009; Gürlük, 2010).

Mal ve hizmet üretiminde israfa kaçmadan sürekliliğin sağlanması, piyasada yaşanan dengesizliklerin en aza indirilmesi, devletin iç ve dış borçlarının yönetilebilir seviyelerde tutulması sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutuna dâhil edilmektedir. (Marangoz, Önce ve Aydın, 2015). Bunların yanında *istihdam oranlarının artırılması, gelir dağılımı adâletsizliğinin azaltılması, ekonomik istikrarın sağlanması, sürdürülebilir ekonomik büyüme ve sanayileşmenin aşırı çevresel bozulmaya yol açmadan hızlandırılması* da bu başlık altında toplanmıştır (Gürlük, 2010).

2.7.3. Çevre

Güçlü bir ekonomiye sahip olmanın sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevreyle ilişkisi vardır. Gelecekteki üretim faktörlerinin ekonomik potansiyeli çevresel koşulların durumuna bağlıdır. Bu nedenle ekonomi ve çevre uyumunu yakalamak insanlık için çok önemlidir. Çünkü çevre olmadan insanlığın yaşamını sürdürebilmesi ve ekonomik ilerlemeler kaydedebilmesi mümkün olmayacaktır. Bu yüzden çevre ve çevrenin içinde barındırdığı eşsiz kaynaklar korunmalı, sahip çıkılmalı ve kullanımında israftan kaçınmalıdır. Çevre hem insanlığın ihtiyaçlarını karşılayacak kapasitesini ortaya dökmekte hem de bu ihtiyaçların kullanımından ötürü açığa çıkan kirlilik ve zararı yine kendisi telafi etmeye çalışmaktadır. Lakin doğanın da bir kapasitesi vardır. Öncelikle bireylerin bu konuda bilinçlendirilmesi gerekir (Giannias

ve Sfakianaki, 2011). Çevre kirlilikleri sonucu veya dengesiz kaynak tüketimi sonucu açığa çıkan en ufak zarar tüm ekolojik sistemi olumsuz etkileyecektir. Yenilenebilir enerji kaynakları kullanılırken bu çerçeve genişletilmeli, aynı zamanda alternatif enerji kaynakları kullanılarak teşviki arttırılmalıdır. Bütün bunların yanında çevre dostu denebilecek teknolojilerle doğaya ve tüm insanlığa katkı sağlayacak çalışmalar için adım atılmalıdır. Sürdürülebilir kalkınma ormancılık, balıkçılık, tarım, su kaynaklarının sürdürülemez kullanımının azaltılması, düzenlemesiz ve kontrolsüz avlanmanın durdurulması, biyolojik çeşitliliğin korunması gibi ekonomik faaliyetleri iyileştirerek çevreye verilen zararın azaltılmasını amaçlamaktadır (Barlas, 2013).

2.8. Sürdürülebilir Kalkınma Ve Çevre

Çevre: “İnsan faaliyetlerinin canlı varlıklar üzerinde dolaylı ya da dolaysız etkide bulunabilecek fiziksel, kimyasal, biyolojik ve toplumsal etkenlerin belirli bir zamandaki toplam değeri” olarak tanımlanabilir (Dinçer, 1996). Çevre, milyonlarca canlının içinde yaşadığı muazzam bir ekosistemden oluşmaktadır. Bunun yanı sıra insanlığın devamı için gerekli olan biyolojik ve fizyolojik ihtiyaçları karşılayan ve geçmişten günümüze aktarılan kültürel değerleri barındıran mirastır. İnsanoğlu, hayatının her evresinde çevreyle iç içe olmuş ve çevreden faydalanarak hayatta kalmıştır. Kalkınma adına atılan önemli gelişmeler, insanoğlunun yaşamını sürdürdüğü gezegenin yapısını değiştirmiştir (Karakoç, 2004).

Uluslararası boyutta oluşan tehdide göre çevre sorunları sınıflandırılmalıdır. Çünkü bazı çevre sorunları direkt olarak tüm insanları tehdit edecek hâle gelmiştir. Bunlar arasında özellikle *sera etkisi ve iklim değişikliği* ön plandadır. Fosil yakıtların sebep olduğu aşırı CO₂ emisyonları tüm dünyadaki iklim dengesini fazlaca etkilemiştir. Bunların bir sonucu olarak hava kirliliği tehlikeli boyutlara ulaşmıştır. Tüm canlılar için hayati öneme sahip su kaynakları da bu süreçten etkilenmiştir. Hatta bazı ülkeler içme suyu gereksiniminin bir kısmını dışarıdan alacak duruma gelmiştir. Nehirlerle gelen atıklar, petrol arama çalışmaları, endüstriyel atıklar ve benzeri sebeplerden dolayı denizler ve okyanuslar gün geçtikçe daha fazla kirlenmektedir. Yenilenebilir kaynaklar arasında olmasına rağmen hızla tahrip edilen ormanlar, dünyanın geleceği

için tehlike arz etmektedir. Bunun sonucunda ağaçlardaki azalma doğrudan toprağın verimliliğini etkilemekte ve buna bağlı olarak toprakta yaşayan böcek ve bitki türlerini zamanla yok etmektedir (Sönmezoğlu vd., 2000).

Kalkınma kuşkusuz bütün ülkeler için bir özlemdir. Ancak kalkınmadaki asıl amaç, insan yaşamının kalitesini arttırmaktır. Bu nedenle mevcut anlayışa göre her ne pahasına olursa olsun hızlı bir kalkınmadan ziyade uzun vadeli sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak amaçlanmalıdır. Bu ise çevrede en az hasara yol açacak bir sanayileşme modelini hayata geçirmenin zorunlu olduğu anlamına gelmektedir (Seyidoğlu, 2003).

2.9. Çevre Eğitimi Ve Çevre Etiği

Çevre eğitimi, her bir bireyde çevre bilincini geliştirmek, çevre dostu davranışlar kazandırmak, çevredeki sosyo-estetik, tarihi ve doğal değerlere sahip çıkmak, çevre sorunlarına karşı hassas olmak ve bu sorunların çözümünde sorumluluk alan bireyler yetiştirmek olarak tanımlanabilir. Çevre eğitimi doğal çevreye sahip çıkılması hakkında farkındalık yaratmayı, bireyin davranış ve tutumlarını olumlu ve kalıcı bir şekilde değiştirmeyi amaçlamaktadır (Alım, 2006).

Doğayı ve doğal kaynakları koruma eğitimi, çevre eğitiminin köklerini oluşturmaktadır. Çevre eğitiminin odaklandığı meselelere bakıldığında; çevredeki doğal kaynakları geliştirme, iyileştirme ve korumanın yanında biyomlar, biyosfer ve ekosistemleri kapsayacak biçimde çevrenin yararına olan her şeyi barındırır. Çevre eğitiminin hedefleri zamanla insanları çevre hakkında bilgilendirmekten ileri geçip çevre için gönüllü katılımcılar olarak kendilerinin doğanın bir parçası olduğunu görmelerini sağlamıştır. Bireylerin sürdürülebilir kalkınma yaşam tarzını benimsemesi açısından çevre eğitimi çok önemli görülmektedir (Ünal ve Dımışkı, 1999; Eilks, 2015).

Çevre eğitiminin amacına erişmesi için gereken hedefler aşağıdaki gibi sıralanabilir (Engin, 2010):

1. Köylerde ve kentlerde sosyal hayat, doğal çevre, ekonomik yapıyla ilgili durumlarda farkındalık ve hassasiyet geliştirmek, insanları bilinçlendirmek.
2. Toplumun her kesimindeki bireylerin çevre ve çevre problemleriyle ilgili genel bilgi ve beceriye sahibi olmalarını sağlamak.
3. Bireylerin çevreyi korumak ve geliştirmek için hassas olmaları, çevre sorunlarının çözümünde gönüllü katılım sağlanarak sorumluluk almalarını sağlamak.
4. Önce bireylerden başlayarak tüm toplumda çevreye karşı yeni bir davranış biçimi oluşturmak ve bu davranışların kalıcı olmasına yardımcı olmak.

Son yıllarda ortaya atılan yeni bir anlayış da çevre etiği disiplini. Bu anlayış, çevresel faaliyetlerle insanlar tarafından oluşturulan kirliliğin yanında doğal kaynaklar ve onların tüketiminin diğer insanların üzerindeki etkilerinin bilinçli bir şekilde ele alınması gerektiğine dayanmaktadır (Callicott, 2005). Bu durum her türlü çevresel faaliyetler için insanlara sorumluluk yüklemektedir. İnsan faaliyetlerine bakıldığında yakın zamana kadar gelecek nesillere ve doğaya karşı sorumluluklarını yerine getirmediği herkes tarafından kabul edilmektedir. Bireylerin kendi kuşaklarının geleceğine kaygılanması aslında doğaya karşı sorumluluklarını kabul ettiklerinin bir göstergesidir (Gower, 1992). Tüm bunların yanında uluslararası sahada ahlaki ve çevresel sorumlulukların genişletilip eşit oranda sahiplenilmesi ve hayata geçirilmesi gerekmektedir. Doğal yaşamı tehlikeye sokan küresel çevre sorunlarının fazlaştığı yüzyılda, insanların çevre sorunlarının önemini kavraması ve bu sorunları ortadan kaldırmak üzere tedbirler alma bilincine erişmesi, sorumluluk ve etik anlayışına sahip olmalarına bağlıdır. Çevre sorunlarının ortadan kalkması hedefleniyorsa insan ve insanlığa ait tüm değerler göz önüne getirilmelidir. Bireylerin bilinçlendirilmesi; çevreyi koruma, doğaya sahip çıkma ve doğayla uyumlu bir yaşam sürdürülmesi açısından oldukça önemlidir. Bu yüzden önce bireylerden başlanarak çevre etiği anlayışı aşılmalıdır (Hart, 1999; Ertan, 1998).

2.10. Sürdürülebilir Kalkınma İçin Eğitim

Sürdürülebilir kalkınma yaklaşımının gerçekleşebilmesi için çeşitli adımlar atılmıştır. BM'nin 2005-2014 yıllarını "Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma İçin Eğitimin On Yılı" ilan etmesiyle sürdürülebilir kalkınma için eğitim gündeme gelmeye başlamıştır (Alkış ve Öztürk, 2007).

Sürdürülebilirlik ve kalkınma kavramları kendi başlarına çeşitli anlamlar ifade etmektedir. Fakat bu kavramlar birlikte kullanıldıklarında anlam kazanarak belirli bir amaca hizmet eder duruma gelmektedir. Çünkü sürdürülebilirlik ve kalkınma kavramı birbiriyle sıkı ilişkiler beslemektedir. Kalkınmanın gerçekleşmesi sürdürülebilirlikle mümkündür. Çevre ve sorunları dikkate alınarak doğayla dengeli bir yaşam sürülmesi de ancak eğitimle mümkündür. Sürdürülebilir kalkınma felsefesinin eğitim kurumlarındaki programlara yansımaları, halkın ortak geleceği hakkındaki endişeleri paylaşarak çözüm üretme ve uygulama anlamında tüm bireylerde ortak bir farkındalık oluşturacaktır (Yapıcı, 2003). Eğitim ile bilinçlenen insan çevrenin önemini farkına varacak, doğal dengenin bozulmaması için tutarlı ekonomik faaliyetlerde bulunacak ve sosyal çevrenin ayrılmaz parçası olmayı sürdürecektir.

İyi bir eğitim görmek tüm insanların hakkı olmasının yanı sıra daha iyi bir gelecek vadeden sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleşmesi için de ön koşuldur. Sürdürülebilir kalkınma için eğitim; bilgiye dayalı karar alma, bireylerin yaşadığı çevreye karşı bakış açılarını değiştirme, demokrasinin gelişmesi, gelecek nesillerle aradaki bağların eşitlik üzerine kurulup sağlamlaştırılması, dünyamızın daha güzel, sağlıklı ve yaşanabilir olmasını sağlayarak insanın yaşam kalitesini yükseltir (BMAEK, 2004). Sürdürülebilir kalkınma çevre, insan ve ekonomi yönünden incelenen bir yaklaşımdır. Sürdürülebilir kalkınma için eğitim, insanlara sürdürülebilir hayat için çaba sarf etmeyi ve sürdürülebilir kalkınma davranışını desteklemek için gerekli olan bilgi, beceri ve değerleri kazandırmayı amaçlamaktadır. Sürdürülebilir kalkınma için eğitimin bilgi, beceri, konu alanları, bakış açısı ve değer olmak üzere beş tane bileşeni vardır (McKeown, 2002).

Hem sürdürülebilir kalkınma hem de sürdürülebilir kalkınma eğitimi tüm insanlık için hayati öneme sahiptir (Kaya ve Tomal, 2011). Sürdürülebilir kalkınma eğitimi, çevresel, ekonomik ve sosyal alanlar açısından öğrenciler arasında yeni bir anlayış getirecek ve sorumluluk duygusunun gelişimine katkıda bulunacaktır. Bunun yanında toplumda bir birey olarak yaptıkları seçimlerin, toplumun tüm kesimlerini etkilediğine dair farkındalık yaratacaktır (Alkış ve Öztürk, 2007).

2.11. İlgili Araştırmalar

Bu bölümde sürdürülebilir kalkınma konusu üzerine hazırlanmış çalışmalara değinilecektir. Bu araştırmalar yurt içi ve yurt dışında yapılmış çalışmalar başlıkları altında toplanmıştır.

Sürdürülebilir kalkınma konusunda eğitim ve öğretim alanında daha çok öğretmen adayları ile çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Öğretmen adayları ve çeşitli branşlardaki öğretmenlerin sürdürülebilir kalkınma ile ilgili tutum ve algıları araştırılmıştır. Genellikle olumlu tutum sergiledikleri fakat uygulamaya dönük davranışlarda yetersiz kaldıkları tespit edilmiştir.

2.11.1. Yurt İçi Çalışmalar

Türer (2010), fen bilgisi ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin sürdürülebilir kalkınma ve boyutlarıyla ilgili farkındalıklarının olumlu ama davranışa dönüştürmede yetersiz olduğu genellemesine ulaşmıştır. Bu boyutların içindeyse en çok sosyal boyutun farkında olduklarını tespit etmiştir. Ekonomik boyut farkındalıklarının en az olduğunu tespit etmiştir.

Aydoğan (2010), sürdürülebilir kalkınma kazanımlarının öğrencilere aktarımında sosyal bilgiler öğretmenlerinin en fazla hangi yöntemi ve araç gereci tercih ettiklerini araştırmıştır. Soru-cevap ve tartışma tekniğiyle ders kitaplarının en çok kullanıldığı ortaya çıkmıştır.

Akpınar (2011), çalışmasında ilköğretim okul yöneticilerinin sürdürülebilir kalkınma ve boyutlarına ilişkin bütüncül yaklaşım sergilemediklerini, özellikle çevresel boyuta daha fazla ağırlık verdiklerini saptamıştır.

Çolak (2012), fen ve teknoloji ve biyoloji öğretmenlerinin sürdürülebilir kalkınma konusunda bilgi düzeylerinin yetersiz olduğunu tespit etmiştir. Biyoloji ve fen bilgisi derslerinde başarılı olan öğrencilerin ise sürdürülebilir kalkınma ve biyoçeşitlilik farkındalıklarıyla arasında anlamlı ilişki olmadığına ulaşılmıştır. İnsan faaliyetlerinin doğal çevreye ve biyolojik çeşitliliğe olumsuz etkilerini inceleyerek sürdürülebilir kalkınmayı etkilediği sonucuna varılmıştır.

Cengizoğlu (2013), çalışmasında okul öncesi dönem çocuklarıyla yapılan çalışmada insan ve çevre arasındaki ilişkilere yönelik algıları araştırmıştır. Sürdürülebilir kalkınmanın amaçlarına ulaşabilmesi için programa katılan çocukların bakış açılarında değişimler görülmüştür. Program sonrası insanı doğanın ve sürdürülebilir kalkınmanın merkezine koyan öğrencilerin sürdürülebilir gelecek adına çözüm önerileri sundukları görülmüştür.

Sağdıç (2013), ilköğretim öğretmenlerinin sürdürülebilir kalkınma eğitimi ile ilgili inançlarını ölçmek, SKE sürecinde kullandıkları yöntemleri belirlemek ve sahip oldukları engel algıların eğitime etkisini incelenmiştir. Öğretmenlerin sürdürülebilir kalkınma eğitimiyle alakalı inançlarının olumlu olduğu fakat sürdürülebilir kalkınma bilgilerinin yetersiz olduğunu tespit etmiştir.

Gökmen (2014), çalışmasında öğretmen adaylarıyla yürütülen çalışmalarda sürdürülebilir kalkınma için eğitime yönelik tutumları irdelemiştir. Sürdürülebilir kalkınma başarı testi sonuçlarına bakıldığında başarı puanlarının düşük olduğu saptanmıştır. Öğretmen adaylarının sürdürülebilir kalkınma ile ilgili bilgi kaynaklarına bakıldığında üniversitede alınan eğitimle değil medya aracılığı ile olduğu saptanmıştır. Öğretmen adaylarının sürdürülebilir kalkınmaya yönelik anlayışlarına bakıldığında ise çevresel boyuta sosyal ve ekonomik boyuttan daha çok yoğunlaştıkları görülmüştür. Kahrıman (2016), erken çocukluk dönemi öğretmenlerinin sürdürülebilir kalkınma için yapılan eğitim uygulamalarını

araştırmıştır. Araştırmaya katılan öğretmenlerin sürdürülebilir kalkınma hakkında olumlu tutuma, yeterli bilgiye sahip oldukları saptanmıştır. Bir öğretmenin sürdürülebilir kalkınmayla alakalı ne kadar olumlu tutuma sahipse o kadar çok öğrenme pratikleri yaptığı kanısına varılmıştır.

Soysal (2016), yaptığı çalışmada Kimya Öğretmen Adaylarının sürdürülebilir kalkınma konusunda yeterlilik algılarını, tutumlarını tespit etmiştir. Öğretmen adaylarının tutum ve algılarına yaşadıkları şehirlerin kalkınma düzeylerinin olumlu etkisi olduğu görülmüştür. Öğretmen adaylarının sürdürülebilir kalkınma adına pozitif tutumlar sergiledikçe kendilerini daha yeterli bulduklarını göstermiştir. Çalışmada öğretmen adaylarının sürdürülebilir kalkınma boyutlarından en çok çevre boyutuna odaklandıkları tespit edilmiştir. Bu durum çevre boyutunun daha kolay algılanmasından kaynaklı olabileceğiyle açıklanmıştır. Kentlerin ekonomik gelişmişliğinin fazla olması, daha çok çevre sorununa sebep olsa da bu şehirlerde yaşayan bireylerin enerji tasarrufu, geri dönüşüm ve çevrenin korunmasını daha çok önemsedikleri görülmüştür. Sürdürülebilir kalkınma eğitimi için hem MEB müfredatlarında hem eğitim fakültesi müfredatında daha çok yaygınlaştırılması, nasıl uygulanabileceğinin açıkça belirtilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Hatta bazı yabancı ülkelerde olduğu gibi zorunlu üniversite müfredatında olması önerilmiştir.

Aytar (2016), sürdürülebilir kalkınma eğitimi çalışmalarına öğrenci grupları ile katkı sağlamayı tercih etmiştir. 7.sınıf öğrencilerinin sürdürülebilir kalkınma eğitiminde disiplinler arası yaklaşım benimsenerek araştırma yürütülmüştür. Çalışma sonunda öğrencilerin sürdürülebilir kalkınma kavramları ve boyutları hakkında yeterince bilgiye sahip oldukları tespit edilmiştir.

Aksan (2016), çalışmasında fen bilgisi öğretmen adaylarının sürdürülebilir kalkınma eğitimi adına geri dönüşüm ile ilgili kavramların yeterliliklerini ölçmek ve verilen eğitimle konuya vurgu yaparak farkındalık oluşturmayı amaçlamıştır. Verilen eğitimin doğal kaynakların korunması ve israfının önlenmesi, geri dönüşüm maddelerinin farkındalığı, ülke ekonomisine katkıları, hammaddeye bağımlılığın azaltılması gibi önemli düşünceleri kazandırmada etkili olduğu ortaya konmuştur.

Soysal (2017), kimya öğretmenlerinin kimya okur-yazarlığını, pedagojik içerik bilgisini ve sürdürülebilir kalkınma içerik bilgisi yeterliliğini araştırmıştır. Çevre eğitimi ve sürdürülebilir kalkınma konusundaki yeterliliğin sınırlı olduğu kanısına varmıştır.

Alıcı (2018), sürdürülebilir kalkınma eğitiminin uygulayıcılarından olan okul öncesi öğretmenlerinin bu konuyla ilgili mesleki gelişimlerine etkilerini araştırmıştır. Öğretmenlerin çoğu sürdürülebilir kalkınma eğitiminin küçük yaşlarda verilmesi gerektiğini düşünmektedir.

Koçulu (2018), yaptığı çalışmada fen bilgisi öğretmen adaylarının çevre sorunlarına ait tutum ve davranışlarıyla sürdürülebilir kalkınma konusundaki farkındalıkları arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Çevre sorunları ve sürdürülebilir kalkınma farkındalıklarının yüksek olduğu fakat davranışlarının orta düzeyli olduğu saptamıştır. Öğretmen adaylarının, sürdürülebilir kalkınmanın çevresel ve sosyal boyutları yönünden yüksek farkındalığa sahip olurken ekonomik boyut bakımından yetersiz oldukları belirlenmiştir.

Atmaca (2018), fen bilgisi öğretmen adaylarının sürdürülebilir kalkınma farkındalıklarına etki eden çeşitli değişkenleri değerlendirmiştir. Sürdürülebilir kalkınma farkındalıklarının kaynağının en fazla yaşadıkları çevreden edindiklerini ortaya çıkarmıştır. Sürdürülebilir kalkınmanın çevre boyutuyla içeriğinin oldukça benzeştirildiği fakat toplumsal ve ekonomik boyutlarına fazla vurgu yapılmadığı ortaya çıkmıştır.

Şeker (2018), ortaokul öğrencilerinin doğa dostu yaklaşımları, çevre ve sorunlarına karşı davranışları, inançları, ilgisizliklerinin ne durumda olduğunu öğrenmeye çalışmıştır. Bu araştırmada öğrencilerin çevre bilgisi arttıkça çevreye karşı daha duyarlı oldukları ve olumlu tutumlar sergiledikleri ortaya konmuştur. Çevre duyarlılığında kadın öğretmenlerin ve kız öğrencilerinin erkeklere göre daha duyarlı oldukları ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin insanlardan kaynaklanan iklim değişimlerine karşı ilgisiz olsalar da dostça davranış gösterdikleri belirlenmiştir. Bunun nedenini;

insanların doğal çevrenin çıkarlarını gözetmelerinden ötürü değil içinde buldukları çevrede daha iyi insan profili çizmek, kınanmamak için yaptıklarını açıklamıştır.

Yılmaz Yendi (2019), fen bilgisi öğretmenlerinin madde döngülerini sürdürülebilir kalkınmayla ilişkilendirmelerini, öğrencilere aktarımlarını ve kullandıkları yöntemleri inceleyerek durum çalışması yapmıştır. Bunun yanında öğretmenlerin alan bilgisi yeterliliklerini incelemiştir. Sürdürülebilir kalkınma ve madde döngülerini ilişkilendirebildikleri fakat öğrencilere yansıtamadıklarını görmüştür. Bunu öğretmenlerin öğretim stratejileri konusundaki eksiklikleri olduğuna ve öğretmen merkezli stratejileri daha çok kullandıklarına bağlamıştır. Müfredat yoğunluğunun azaltılması, bilakis öğrenci merkezli uygulamaların ön planda olması gerektiği vurgulanmıştır.

2.11.2. Yurt Dışı Çalışmalar

Zeignilagic-Hajric, Hoskic ve Nuic (2014), Bosna Hersek'te Sarajova Meslek Lisesi'nde öğrenim gören, 14-18 yaş grubu arasında bulunan 88 öğrencinin sürdürülebilir kalkınmayla ilgili bilgileri araştırmıştır. Araştırma sonunda öğrencilerin birçoğunun sürdürülebilir kalkınmaya aşina oldukları tespit edilmiştir. Öğrencilerin %75'i sürdürülebilir kalkınmayla ilgili daha çok derinlemesine bilgilendirilmek istemiştir. Bu yüzden sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı uygulamalarının çoğaltılması gerektiği savunulmuştur.

Gustafsson, Engström ve Svenson (2015), araştırmasında sürdürülebilir kalkınmanın öğretmenler arasındaki bilgi ve faaliyetlerde nasıl farklılık gösterdiğini ortaya koymak için 11 ortaokul öğretmeni ile çalışmıştır. Görüşülen öğretmenler arasında sürdürülebilir kalkınma hakkında bazılarının dar bazılarının ise iyi gelişmiş bir görüşe sahip oldukları tespit edilmiştir. Tüm öğretmenlerce sürdürülebilir kalkınmayı öğrencilere öğretmenin çok önemli olduğunu kabul ettikleri belirtilmiştir. Öğretmenler sürdürülebilir kalkınmayı önemli olarak görseler de yerel yönetimlerin bu konuda eksik olduğu belirtilmiştir.

Eilks ve Holfstein (2014), araştırmasında fen eğitiminde eğitim reformunu anlamak için iki kavram üzerine yoğunlaşmıştır. Bunlardan ilki ilgi kavramı, ikincisi

sürdürülebilir kalkınma için eğitim kavramı olmuştur. Bu araştırmada ilgi boyutunun daha iyi anlamlandırılması adına model geliştirilmiştir. Sürdürülebilir kalkınma eğitiminin eğitim ve öğretim programlarına entegre edilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Fen derslerinde yeni müfredat yaklaşımlarını başlatmak için çalışmalar yapılmıştır.

Eilks (2015), çalışmasında Bremen Üniversitesi Kimya Öğretmenliği Bölümü'nde öğrenim gören lisans öğrencilerini çalışma grubu olarak seçmiştir. Bu çalışmada sürdürülebilir kalkınma eğitimi için farklı öğretim programları geliştirilmiştir. Sürdürülebilir kalkınma eğitimi çerçevesinde sosyo bilimsel konu temelli yaklaşım üzerinde durulmuştur. Bu yaklaşımın sosyal ve mesleki bağlamda bilime daha dengeli bir bakış açısı yolu açacağını, öğrencilerin kariyer bilincinin gelişmesine yardımcı olacağı savunulmuştur.

Petrovici ve Dodoacă (2010), yerel halkın bilinçlendirilerek doğal çevredeki biyoçeşitliliğin korunması yönetimi üzerine bir çalışma yürütmüştür. Bu süreçte yerel halka bir senelik çevre eğitimi verilmiştir. Bu çalışmanın amacı, insan ve doğa ilişkisinde biyolojik çeşitliliğin korunarak sürdürülebilir kalkınma bilincinin halka aşılması olarak belirlenmiştir. Uygulamada koruma altına alınan alanlardaki okullardan seçilen öğrencilerle çalışılmıştır. 20 kişilik gruplarla birlikte uzun süreli etkinlikleri kapsayan eğitim kampları oluşturulmuştur. Çalışma sonunda veilen bu eğitimlerin insanların doğal çevreye karşı bakış açısını olumlu etkilediği sonucuna varılmıştır.

Menzel ve Bögeholz (2008), biyolojik çeşitliliğin yok oluşunu sürdürülebilir kalkınmada bir problem olarak görmüştür. Yapılan çalışmada Almanya ve Şili'deki 24 öğrenci ile doğal kaynakların durumunu nasıl algıladıkları araştırılmıştır. Bunların yanında çevre kavramları içinde biyolojik çeşitlilik ile ilgili kavram yanılgıları araştırılmış, veri toplama aracı olarak mülakat kullanılmıştır. Her iki grupta da sürdürülebilir kalkınmanın biyolojik çeşitlilik değerlendirmesi konusunda sıkıntı yaşadıkları ortaya çıkmıştır.

Kieu vd. (2016), Vietnam'daki öğretmen eğitimi kurumlarında sürdürülebilir kalkınma çalışmalarını daha fazla uygulamak için eğitimde karşılaşılan zorlukları açığa çıkarmayı amaçlamıştır. Bunun yanında öğretmenleri sürdürülebilir kalkınmaya doğru ilerletmek adına bazı öneriler hazırlamıştır. Öğretmen Eğitim Enstitüsü'nde görev yapan 10 öğretim üyesi ve 75 öğrenci araştırmanın çalışma grubunu oluşturmaktadır. Araştırma sonuçlarına göre öğretim görevlilerinin sürdürülebilir kalkınma uygulamaları için öğretim kapasitelerinin ve pedagojik alan bilgilerinin yetersiz olduğu tespit edilmiştir. Öğretmen eğitimi kurumlarında sürdürülebilir kalkınma eğitimi sürecinde karşılaşılan zorluklara bakıldığında sınıfların kalabalık olması üzerinde durulmuştur. Bu kurumların sürdürülebilir kalkınma eğitimi için daha güçlü uygulamalara yer vermeleri gerektiği açıklanmıştır.

Kagawa (2007), Plymouth Üniversitesi öğrencilerinin sürdürülebilir kalkınma ve bu kavramla ilgili konulara karşı algılarını, anlayışlarını ve tutumlarını araştırmıştır. Hazırlanan çevrimiçi anketler veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Açık uçlu sorulara verilen cevaplar, ortaya çıkan temalara göre kodlanmış ve sınıflandırılmıştır. Araştırma bulgularına göre öğrencilerin sürdürülebilir kalkınmayı "iyi bir şey" olarak tanımladıkları görülmüştür. Bir diğer bulguya göre öğrenciler sürdürülebilir kalkınma boyutlarından çevresel boyutu, ekonomik ve sosyal boyuttan daha fazla ilişkilendirdikleri sonucuna ulaşılmıştır (Kagawa, 2007).

3. YÖNTEM

Bu çalışmada doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Çepni'ye (2007) göre doküman analizi: “Yapılacak olan çalışma ile ilgili mevcut kayıt ve belgeleri toplayıp belirli norm veya sisteme göre kodlayıp inceleme işlemi” dir. Yıldırım ve Şimşek (2013) ise doküman analizini: “...araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar.” şeklinde tanımlamıştır. Sürdürülebilir kalkınma tezlerinin analizine yönelik Sarı (2011), Şardağ (2016), Küçükoğlu ve Ozan (2013), Yavuz (2016), Çalık (2019), Ezberci Çevik ve Kurnaz (2016) tarafından yapılan çalışmalar bu araştırmaya adapte edilmiştir. Böylece sürdürülebilir kalkınma kavramına ait eğitim ve öğretim tezlerinde hazırlanan çalışmaların yayınlanma yılı, yayınlandığı üniversite, danışman unvanları, araştırma yöntemi, çalışma grubu, veri toplama araçları, anahtar kavramları irdelenerek genel eğilimler, farklılıklar ve ortak noktalar ortaya çıkarılmıştır.

3.1. Çalışma Grubu

YÖK Ulusal Tez Merkezi'nde bulunan (son erişim: 25.09.2019) “sürdürülebilir kalkınma” anahtar kelimesiyle ulaşılan 25 farklı konu alanında hazırlanmış 158 lisansüstü tez araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Araştırmanın çalışma grubunu ise sürdürülebilir kalkınma ile ilgili “eğitim ve öğretim” alanında hazırlanmış 19 lisansüstü tezin tamamı oluşturmaktadır.

3.2. Verilerin Toplanması

Yapılan araştırmanın verileri Yüksek Öğretim Kurumu Ulusal Tez Merkezi web sayfasındaki “detaylı tarama” kısmının “tez adı” başlığına “sürdürülebilir kalkınma” anahtar kelimesi yazılarak toplanmıştır. Eğitim ve öğretim konu alanında taranan yüksek lisans ve doktora tezleri toplamda 19 tanedir. Bunların 12'si yüksek lisans, 7'si doktora tezi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ulaşılan tezler önceden belirlenmiş “tez inceleme formu” incelenerek (Karadağ, 2009; Karadağ, 2018; Şenyurt ve Özer Özkan, 2017; Sarı 2011; Şardağ 2016; Küçükoğlu ve Ozan 2013; Yavuz 2016; Çalık 2019) oluşturulmuştur. Tez inceleme kriterleri Ek 1'de verilmiştir.

3.3. Verilerin Analizi

Araştırma verileri tanımlanarak bu verilerin içinde saklı olabilecek gerçekleri ortaya çıkarmaya çalışmak içerik analizi olarak tanımlanmıştır. Birbirine benzeyen verileri belirli kodlar ve temalar altında birleştirerek okuyucu kitlesinin anlayacağı bir kalıba sokmak ve bu kodlar ile temaların yorumlamasını yapmak içerik analizi yapılırken dikkat edilmesi gereken noktalardandır. İçerik analizinin asıl amacı, bulunan verileri daha iyi açıklamaya yardım edecek kavramlara ve ilişkilere ulaşabilmektir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). İçerik analizi tanımından anlaşılacağı üzere yapılan kodlamalarla elde edilen kavramlardan bir bütünlük oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada incelenen tezler on kategori altında gruplandırılmıştır.

Bilgisayar ortamına kaydedilen lisansüstü tezlerin; yayınlanma yılları, düzeyleri, hazırlandığı üniversite, enstitü, danışman unvanları, çalışma grubu, anahtar kelimeleri, veri toplama araçları, araştırma yöntemleri ve örneklemelerine göre gruplandırılmış ve içerik analizi yapılmıştır.

3.4. Uygulama Süreci

Doküman analizi yöntemi kullanılan bu çalışmada yukarıda belirlenen kriterlere göre sürdürülebilir kalkınma ile ilgili lisansüstü tezlerin tam metinlerine ulaşılmıştır (Karadağ, 2009). Sürdürülebilir kalkınma ile ilgili tezler belirlenen alt başlıklara göre tek tek incelenerek bu başlıklarla ilgili dağılımda betimsel analiz yöntemlerinden frekans ve yüzde dağılımı kullanılmıştır (Büyüköztürk, 2004).

4. BULGULAR

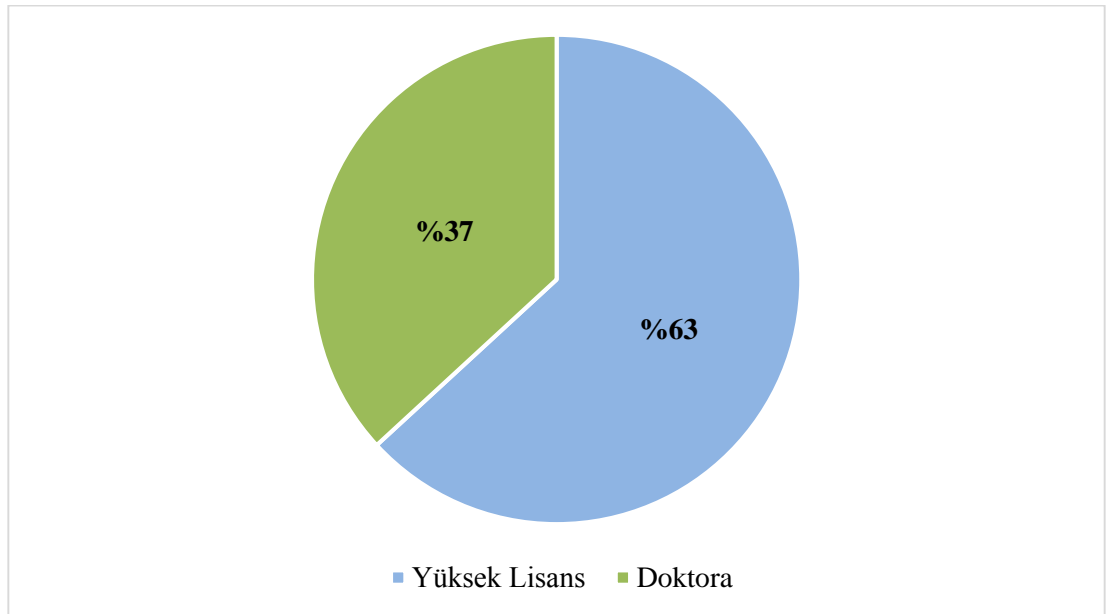
Yurt içinde eğitim ve öğretim alanında sürdürülebilir kalkınma konusu ile ilgili hazırlanan tezlerin yazıldıkları yıllar, düzeyleri, hazırlandığı üniversite, enstitü, danışman unvanları, anahtar kelimeleri, çalışma grubu, veri toplama araçları, araştırma yöntemleri gibi kategorilere göre gruplandırılmıştır. Tezlerin incelenmesi ve analiz edilmesiyle ulaşılan bulgulara bu bölümde yer verilmiştir.

4.1. Eğitim ve Öğretim Alanındaki Tezlerin Türleri

“Sürdürülebilir kalkınma ile ilgili hazırlanan tezlerin yüksek lisans ve doktora tezine göre dağılımı nasıldır?” alt problemine göre incelenen tezlerin sonucunda elde edilen veriler Tablo 4.1’ de gösterilmektedir.

Tablo 4.1. Tez türüne göre dağılım

Tez Türü	Sayı (n)	Yüzde (%)
Yüksek Lisans	12	63,15
Doktora	7	36,84

Grafik 4.1. Tez türüne göre dağılım

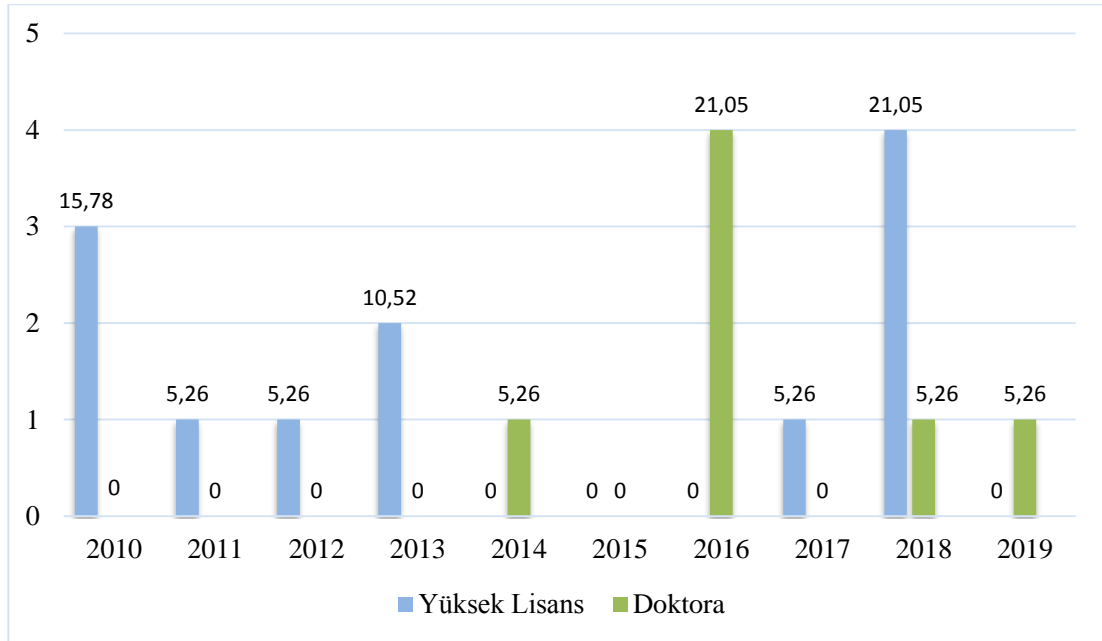
Tablo 4.1 ve Grafik 4.1 incelendiğinde lisansüstü tezlerin 12’sinin (%63,15) yüksek lisans, 6’sının (%36,84) doktora düzeyinde olduğu görülmektedir.

4.2. Eğitim ve Öğretim Alanındaki Tezlerin Yayınlanma Yılları

“Sürdürülebilir kalkınma ile ilgili lisansüstü tezlerin yayınlanma yılına göre dağılımı nasıldır?” alt problemine göre incelenen tezlerin sonucunda elde edilen veriler Tablo 4.2’ de gösterilmektedir.

Tablo 4.2. Yıllara göre dağılım

Yıl	Yüksek Lisans		Doktora	
	Sayı (n)	Yüzde (%)	Sayı (n)	Yüzde (%)
2010	3	15,78	-	-
2011	1	5,26	-	-
2012	1	5,26	-	-
2013	2	10,52	-	-
2014	-	-	1	5,26
2016	-	-	4	21,05
2017	1	5,26	-	-
2018	4	21,05	1	5,26
2019	-	-	1	5,26

Grafik 4.2. Yıllara göre dağılım

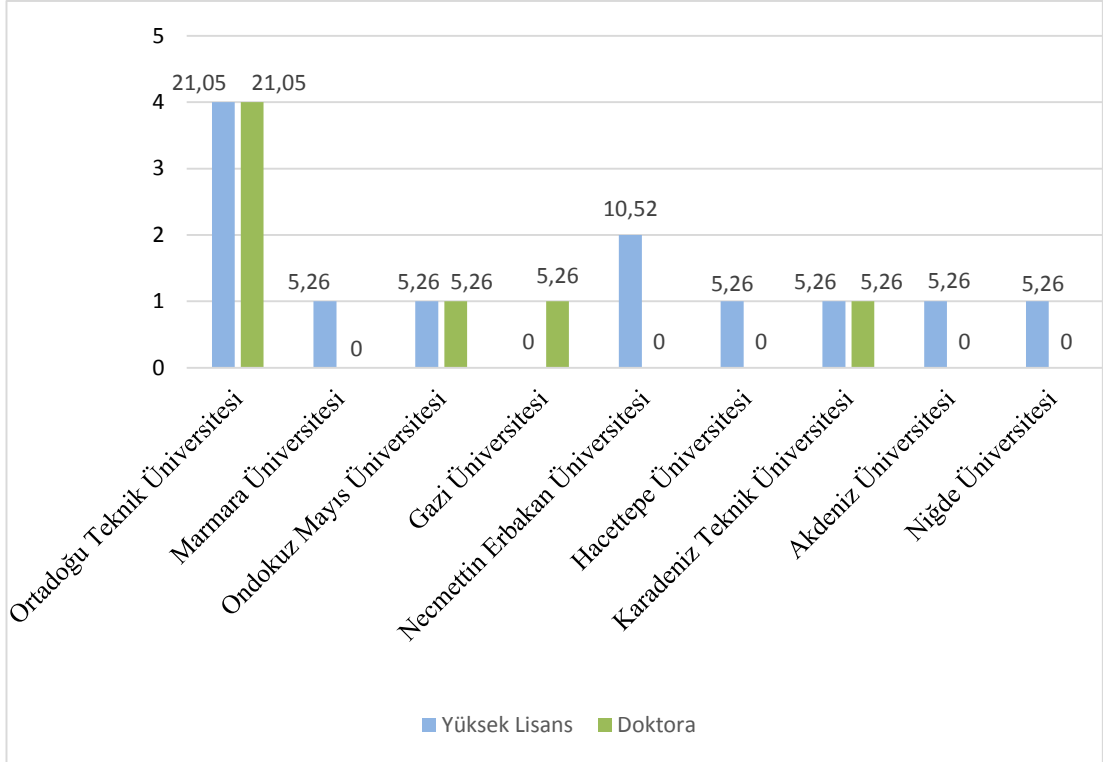
Tablo 4.2 ve Grafik 4.2 incelendiğinde; hazırlanan yüksek lisans tezlerinin 3'ü (% 15,78) 2010 yılında, 1'i (%5,26) 2011 yılında, 1'i (%5,26) 2012 yılında, 2'si (%10,52) 2013 yılında, 1'i (%5,26) 2017 yılında, 4'ü (%21,05) 2018 yılında yazılmıştır. 2014, 2015, 2016 yıllarında ise çalışmalara rastlanmamıştır. Doktora tezlerine bakıldığında 2014 yılına kadar tez hazırlanmadığı görülmüştür. İlk doktora tezi ise 2014 (%5,26) yılında yayınlanmış olup 4'ünün (%21,05) 2016 yılında, 1'inin (5,26) 2018 yılında, 1'inin (%5,26) 2019 yılında hazırlandığı görülmüştür.

4.3. Eğitim ve Öğretim Alanındaki Tezlerin Hazırlandığı Üniversiteler

“Sürdürülebilir kalkınma ile ilgili lisansüstü tezlerin hazırlandığı üniversitelere göre dağılımı nasıldır?” alt problemine göre incelenen tezlerin sonucunda elde edilen veriler Tablo 4.3’ te gösterilmektedir.

Tablo 4.3. Üniversitelere göre dağılım

Üniversite	Yüksek Lisans		Doktora	
	Sayı (n)	Yüzde (%)	Sayı (n)	Yüzde (%)
Orta Doğu Teknik Üniversitesi	4	21,05	4	21,05
Karadeniz Teknik Üniversitesi	1	5,26	1	5,26
Ondokuz Mayıs Üniversitesi	1	5,26	1	5,26
Gazi Üniversitesi	-	-	1	5,26
Necmettin Erbakan Üniversitesi	2	10,52	-	-
Hacettepe Üniversitesi	1	5,26	-	-
Marmara Üniversitesi	1	5,26	-	-
Akdeniz Üniversitesi	1	5,26	-	-
Niğde Üniversitesi	1	5,26	-	-

Grafik 4.3. Üniversitelere göre dağılım

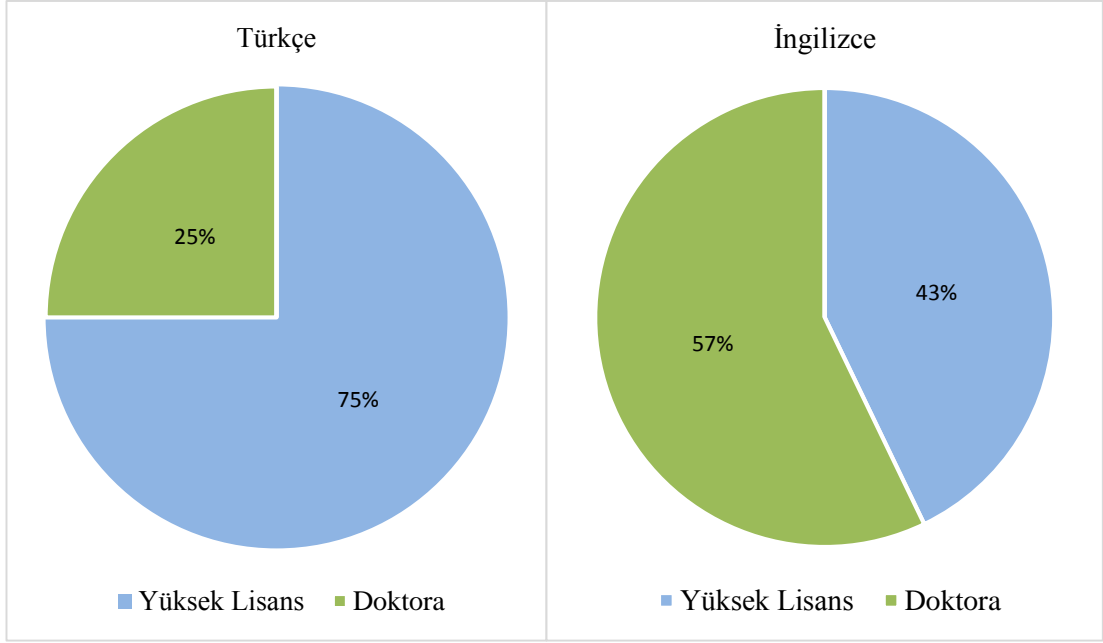
Tablo 4.3 ve Grafik 4.3 incelendiğinde yüksek lisans (%21,05) ve doktora (%21,05) tezlerinin büyük çoğunluğunun Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde hazırlanmış olduğu görülmektedir.

4.4. Eğitim ve Öğretim Alanındaki Tezlerin Yayınlandığı Diller

“Sürdürülebilir kalkınma ile ilgili lisansüstü tezlerin yazıldığı dillere göre dağılımı nasıldır?” alt problemine göre incelenen tezlerin sonucunda elde edilen veriler Tablo 4.4’ te gösterilmektedir.

Tablo 4.4. Dillere göre dağılım

Dil	Yüksek Lisans		Doktora	
	Sayı (n)	Yüzde (%)	Sayı (n)	Yüzde (%)
İngilizce	3	15,78	4	21,05
Türkçe	9	47,36	3	15,78

Grafik 4.4. Dillere göre dağılım

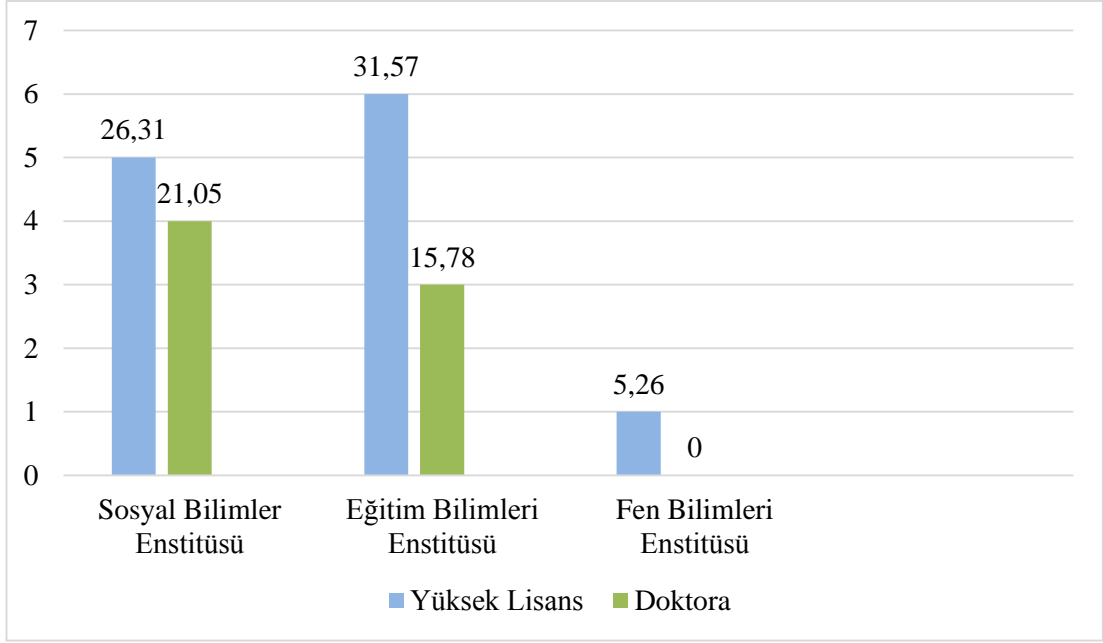
Tablo 4.4 ve Grafik 4.4 incelendiğinde sürdürülebilir kalkınma konusu ile ilgili Türkiye’de hazırlanan yüksek lisans tezlerinin 9’unun (%47,36) Türkçe yayınlandığı, geriye kalan 3 (%15,78) tezin ise İngilizce yayınlandığı görülmüştür. Doktora tezlerine bakıldığı zaman 4’ünün (%21,09) İngilizce, 3’ünün (%15,78) Türkçe yayınlandığı görülmüştür.

4.5. Eğitim ve Öğretim Alanındaki Tezlerin Hazırlandığı Enstitüler

“Sürdürülebilir kalkınma ile ilgili lisansüstü tezlerin hazırlandığı enstitülere göre dağılımı nasıldır?” alt problemine göre incelenen tezlerin sonucunda elde edilen veriler Tablo 4.5’ te gösterilmektedir.

Tablo 4.5. Enstitüye göre dağılım

Enstitü	Yüksek Lisans		Doktora	
	Sayı (n)	Yüzde (%)	Sayı (n)	Yüzde (%)
Sosyal Bilimler Enstitüsü	5	26,31	4	21,05
Eğitim Bilimleri Enstitüsü	6	31,57	3	15,78
Fen Bilimleri Enstitüsü	1	5,26	-	-

Grafik 4.5. Enstitüye göre dağılım

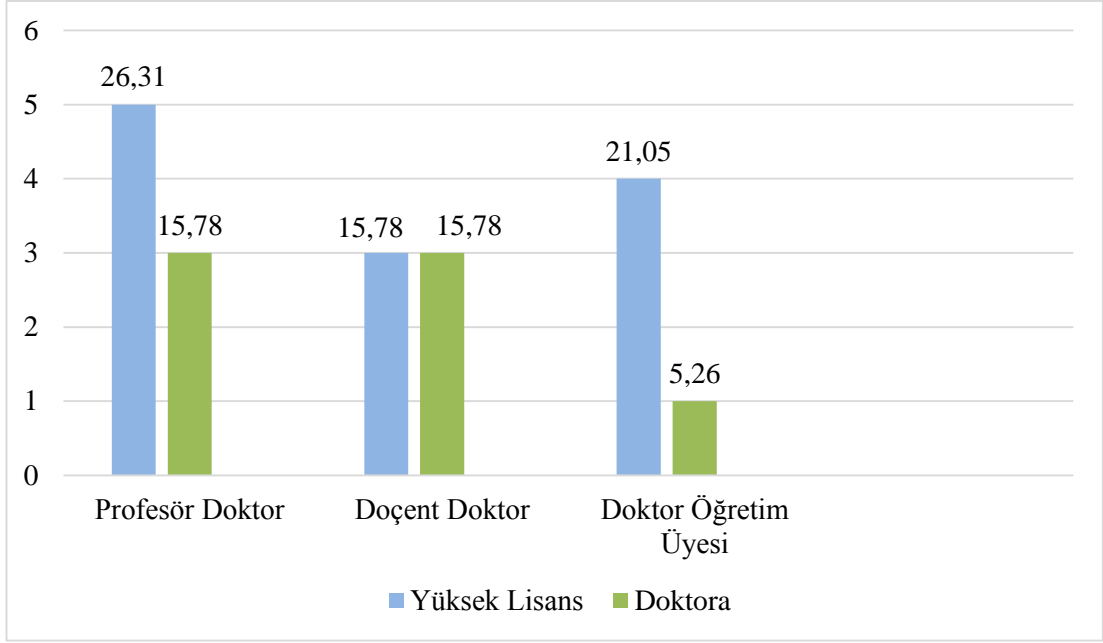
Tablo 4.5 ve Grafik 4.5 incelendiğinde sürdürülebilir kalkınma yüksek lisans tezlerinin Sosyal Bilimler Enstitüsü (%26,31) ve Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nde (%31,57) hazırlandığı görülmektedir. Fen Bilimleri Enstitüsü'nde yalnızca 1 (%5,26) tez hazırlanmış olması dikkat çekmektedir. Doktora tezleri dikkate alındığında ise 4'ünün (%21,05) Sosyal Bilimler Enstitüsü, 3'ünün (%15,78) Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nde hazırlandığı görülmektedir.

4.6. Eğitim ve Öğretim Alanındaki Tezleri Yöneten Danışman Unvanları

“Sürdürülebilir kalkınma ile ilgili lisansüstü tezleri yöneten danışman unvanlarına göre dağılımı nasıldır?” alt problemine göre incelenen tezlerin sonucunda elde edilen veriler Tablo 4.6’ da gösterilmektedir.

Tablo 4.6. Danışman unvanına göre dağılım

Danışman Unvanı	Yüksek Lisans		Doktora	
	Sayı (n)	Yüzde (%)	Sayı (n)	Yüzde (%)
Prof. Dr.	5	26,31	3	15,78
Doç. Dr.	3	15,78	3	15,78
Dr. Öğr. Üyesi	4	21,05	1	5,26

Grafik 4.6. Danışman unvanına göre dağılım

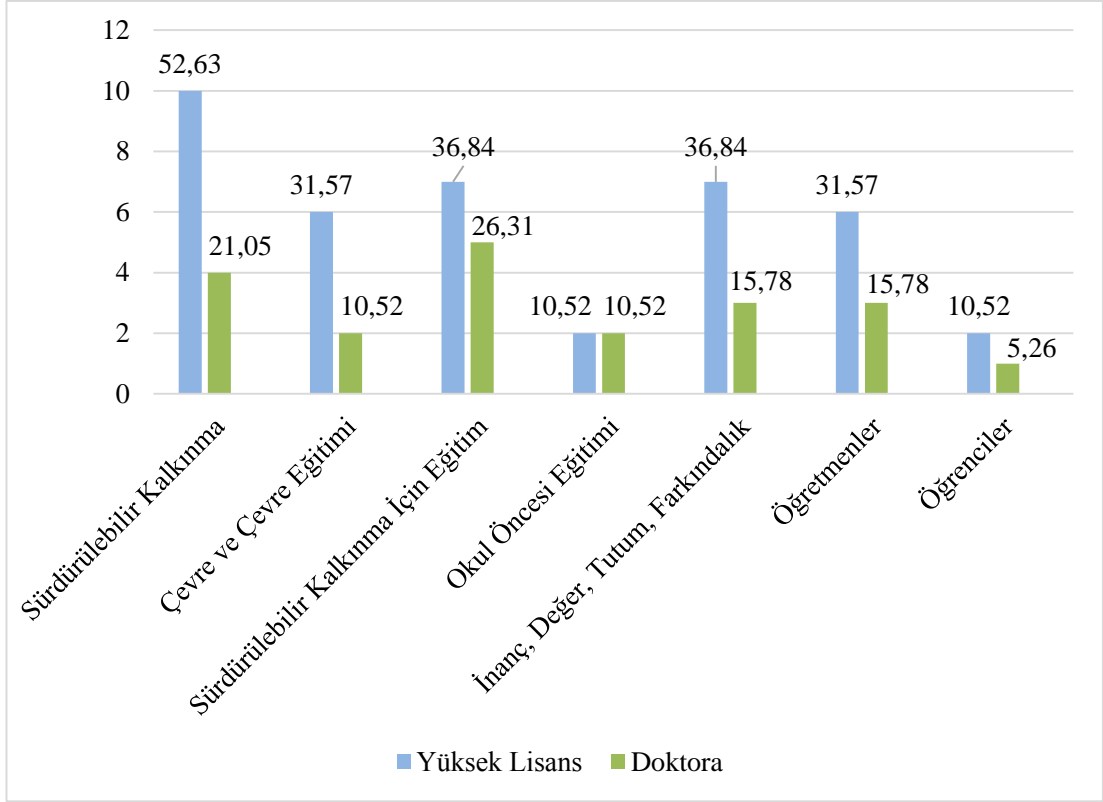
Tablo 4.6 ve Grafik 4.6 incelendiğinde yüksek lisans tezi danışmanlarının 5’inin Profesör Doktor (%50) olduğu görülmektedir. Doktora tez danışmanlarının ise Profesör Doktor (%15,78) ve Doçent Doktor (%15,78) unvanına sahip oldukları görülmektedir.

4.7. Eğitim ve Öğretim Alanındaki Tezlerin Anahtar Kavramları

“Sürdürülebilir kalkınma ile ilgili lisansüstü tezlerin anahtar kelimelerine göre dağılımı nasıldır?” alt problemine göre incelenen tezlerin sonucunda elde edilen veriler Tablo 4.7’ de gösterilmektedir.

Tablo 4.7. Anahtar Kelimelere Göre Dağılım

Anahtar Kelime	Yüksek Lisans		Doktora	
	Sayı (n)	Yüzde (%)	Sayı (n)	Yüzde (%)
Sürdürülebilir Kalkınma	10	52,63	4	21,05
Çevre ve Çevre Eğitimi	6	31,57	2	10,52
Sürdürülebilir Kalkınma İçin Eğitim	7	36,84	5	26,31
Okul Öncesi Eğitimi	2	10,52	2	10,52
İnanç, Değer, Tutum, Farkındalık	7	36,84	3	15,78
Öğretmenler	6	31,57	3	15,78
Öğrenciler	2	10,52	1	5,26

Grafik 4.7. Anahtar Kelimelere Göre Dağılım

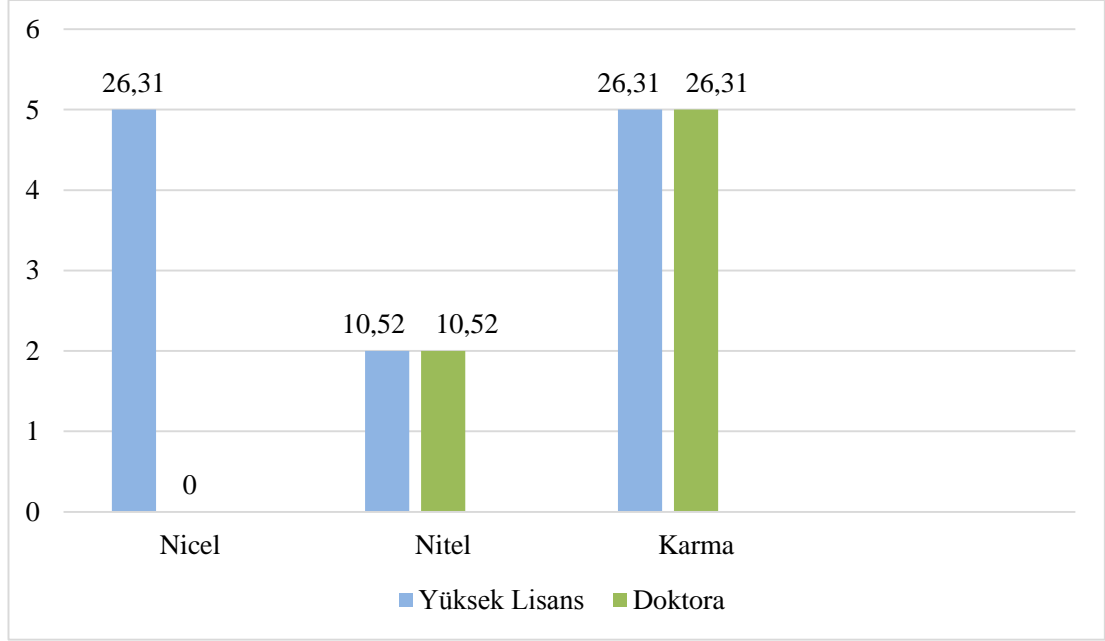
Tablo 4.7 ve Grafik 4.7 incelendiği zaman sürdürülebilir kalkınma (%52,63) kavramı yüksek lisans tezlerinde en çok tercih edilen kavram olduğu görülmektedir. Bu kavramı takip eden ise sürdürülebilir kalkınma için eğitim (%36,84) ve çevre eğitimi (%31,57) olmuştur. Doktora tezleri incelendiğinde ise yine en sık tercih edilen anahtar kavram sürdürülebilir kalkınma için eğitim (%26,31) ve sürdürülebilir kalkınma (%21,05) kavramı olmuştur.

4.8. Eğitim ve Öğretim Alanındaki Tezlerin Araştırma Yöntemleri

“Sürdürülebilir kalkınma ile ilgili lisansüstü tezlerin araştırma yöntemlerine göre dağılımı nasıldır?” alt problemine göre incelenen tezlerin sonucunda elde edilen veriler Tablo 4.8’ de gösterilmektedir.

Tablo 4.8. Araştırma yöntemlerine göre dağılım

Yöntem	Yüksek Lisans		Doktora	
	Sayı (n)	Yüzde (%)	Sayı (n)	Yüzde (%)
Nicel	5	26,31	-	-
Nitel	2	10,52	2	10,52
Karma	5	26,31	5	26,31

Grafik 4.8. Araştırma yöntemlerine göre dağılım

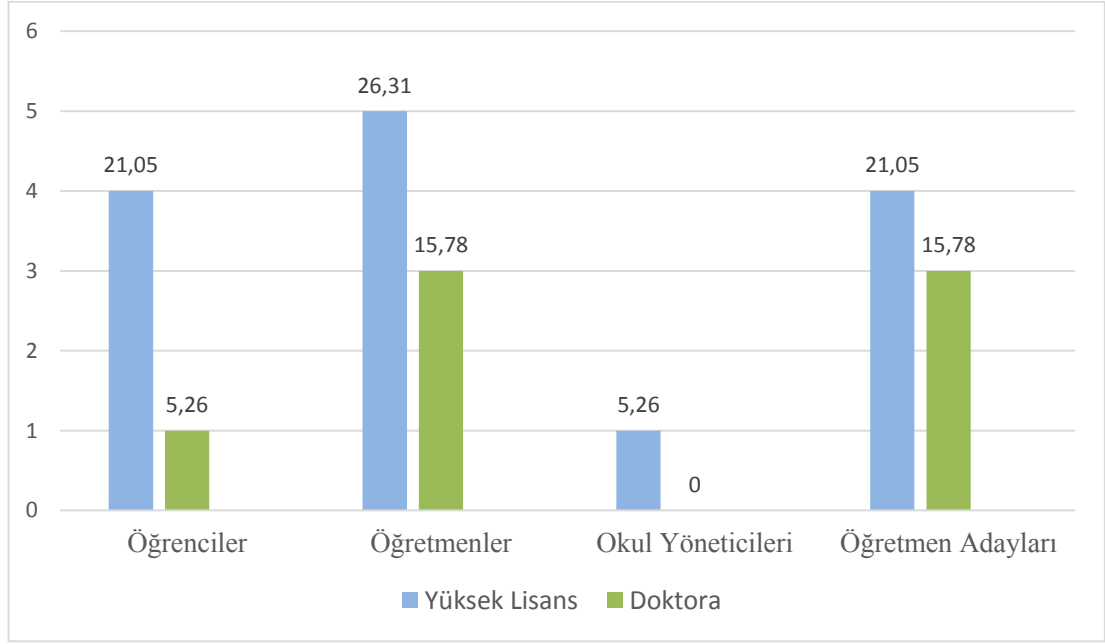
Tablo 4.8 ve Grafik 4.8 incelendiği zaman yüksek lisans tezleri hazırlanırken kullanılan araştırma yöntemlerinden en çok nicel (%26,31) ve karma araştırma yönteminin (%26,31) tercih edildiği görülmektedir. Nitel araştırma yöntemi (10,52) ise en az tercih edilen araştırma yöntemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum doktora tezlerinde, nicel ve nitel araştırma yönteminin bir arada kullanıldığı karma araştırma yönteminin (%26,31) daha çok tercih edildiği görülmektedir.

4.9. Eğitim ve Öğretim Alanındaki Tezlerin Çalışma Grupları

“Sürdürülebilir kalkınma ile ilgili lisansüstü tezlerin çalışma gruplarına göre dağılımı nasıldır?” alt problemine göre incelenen tezlerin sonucunda elde edilen veriler Tablo 4.9’ da gösterilmektedir.

Tablo 4.9. Çalışma gruplarına göre dağılım

Çalışma Grubu	Yüksek Lisans		Doktora	
	Sayı (n)	Yüzde (%)	Sayı (n)	Yüzde (%)
Öğrenciler	4	21,05	1	5,26
Öğretmenler	5	26,31	3	15,78
Okul Yöneticileri	1	5,26	-	-
Öğretmen Adayları	4	21,05	3	15,78

Grafik 4.9. Çalışma gruplarına göre dağılım

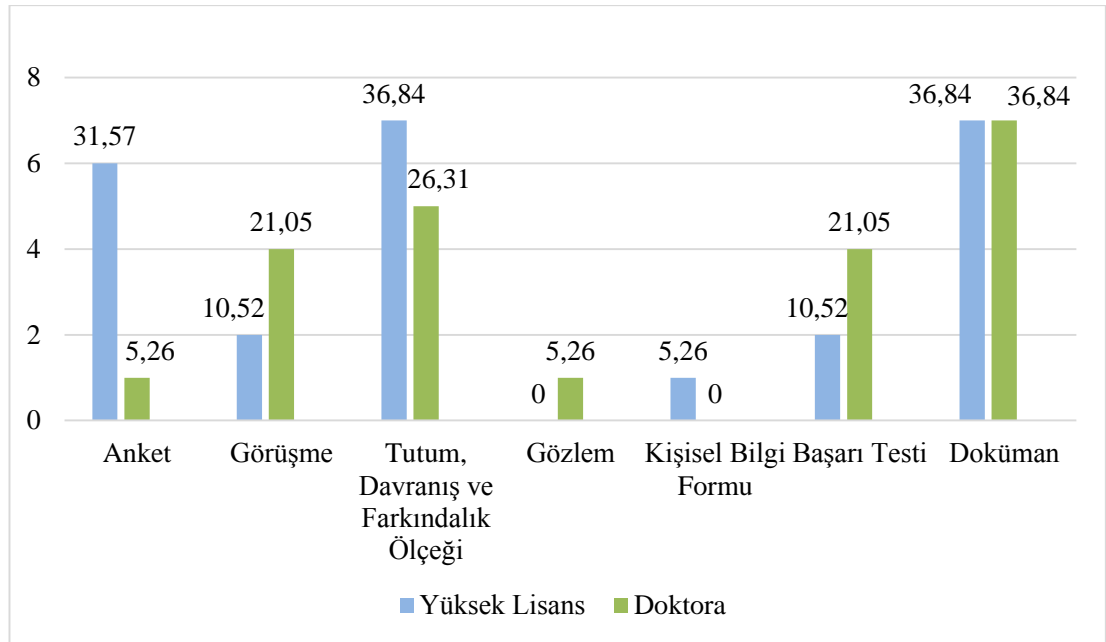
Tablo 4.9 ve Grafik 4.9 incelendiğinde sürdürülebilir kalkınma konusu ile ilgili hazırlanan yüksek lisans tezlerinde çalışılan gruplarda en çok öğretmenlerin (%26,31) tercih edildiği görülmektedir. Doktora tezlerinde ise en çok öğretmenler (%15,78) ve öğretmen adayları (%15,78) tercih edilmiştir.

4.10. Eğitim ve Öğretim Alanındaki Tezlerin Veri Toplama Araçları

“Sürdürülebilir kalkınma ile ilgili lisansüstü tezlerin veri toplama araçlarına göre dağılımı nasıldır?” alt problemine göre incelenen tezlerin sonucunda elde edilen veriler Tablo 4.10’ da gösterilmektedir.

Tablo 4.10. Veri toplama aracına göre dağılım

Veri Toplama Aracı	Yüksek Lisans		Doktora	
	Sayı (n)	Yüzde (%)	Sayı (n)	Yüzde (%)
Anket	6	31,57	1	5,26
Görüşme	2	10,52	4	21,05
Tutum, Davranış ve Farkındalık Ölçeği	7	36,84	5	26,31
Gözlem	-	-	1	5,26
Kişisel Bilgi Formu	1	5,26	-	-
Başarı Testi	2	10,52	4	21,05
Doküman	7	36,84	7	36,84

Grafik 4.10. Veri toplama aracına göre dağılım

Tablo 4.10 ve Grafik 4.10 incelendiğinde sürdürülebilir kalkınma konusuyla ilgili hazırlanan yüksek lisans tezlerinde geliştirilen ölçek (%36,84) verilerinden ve doküman (36,84) verilerinden faydalandığı görülmektedir. Doktora tezlerindeki veri toplama araçlarına bakıldığında ise en çok tercih edilen yine doküman verileri (%36,84) ve ölçek verileri (%26,31) olmuştur.

5. TARTIŞMA VE SONUÇ

Sürdürülebilir kalkınma konusunda hazırlanan lisansüstü tezlerin incelenmesinin amaçlandığı bu çalışmada, eğitim ve öğretim alanına yönelik genel eğilim belirlenmeye çalışılmıştır. Bu bölümde araştırmadan elde edilen bulgularla ilgili sonuçlara ve benzer çalışmalarda ulaşılan sonuçların karşılaştırmasına yer verilmiştir. Sürdürülebilir kalkınma konusuyla ilgili çalışma yapacak araştırmacılara bazı önerilerde bulunulmuştur.

Yapılan araştırmalar sonucunda Türkiye’de 2010-2019 yıllarında “sürdürülebilir kalkınma” konusunda 13 yüksek lisans, 7 doktora tezi yürütülmüştür. İncelenen 19 lisansüstü tezin sayısının hem kendi içinde hem toplamda az olması, sürdürülebilir kalkınma için derinlemesine çalışmalar yapılmasına ve yeni yaklaşımlar getirilmesine olanak vermediğini düşündürmektedir. Konuyla alakalı yüksek lisans tezlerinin doktora tezlerinden fazla olması, doktora eğitimini kazanma ve doktora eğitim sürecinin tamamlanmasının yüksek lisans eğitimine göre daha zor olmasıyla açıklanabilir (Kurt, 2019).

Sürdürülebilir kalkınma konusunda eğitim ve öğretim alanına yönelik tez çalışmalarını yürüten danışmanlara bakıldığında 8 tez “profesör doktor”, 6 tez “doçent doktor”, 5 tez ise “doktor öğretim üyesi” tarafından yürütülmüştür. İdin ve Kaptan (2017), Kütükcü (2017), Kurt (2019) da yaptıkları benzer çalışmalarda en çok profesör unvanlı danışmanların tez yönettiklerini ortaya koymuşlardır.

Sürdürülebilir kalkınma eğitimi alanındaki tezlerde en çok çalışılan örneklem grubuna bakıldığında sırasıyla “öğretmenler” (8), “öğretmen adayları” (7), “öğrenciler” (5) ve “okul yöneticileri” (1) ile çalışıldığı görülmüştür. Bu sonuç en fazla öğrenciler, en az öğretmenlerle çalışma yapıldığını ortaya koyan Arık ve Türkmen (2009), Fazlıoğulları ve Kurul (2012), Küçüközer’in (2016) bulgularıyla uyumsuzdur. Çevre eğitimindeki eğilimler üzerine araştırma yapmış olan Çakırlar Altuntaş ve Turan’ın (2016) bulgularında da fazla tercih edilen çalışma grubunun öğrenciler olduğu görülmektedir.

Yapılan araştırmalara göre lisansüstü tezleri en fazla nicel ve nitel araştırma yöntemlerinin (%52) birlikte kullanıldığı karma araştırma yöntemine göre hazırlanmıştır. Bu sonuç benzer çalışmaları yapan Küçüközer'in (2016) bulgularıyla örtüşmektedir. Küçüközer (2016) alışmasında lisansüstü tezleri analiz etmiş ve en çok kullanılan yöntemin karma yöntem olduğunu bulmuştur. Fakat bu sonuç Göktaş, Hasançebi, Varışoğlu, Akçay, Bayrak, Baran ve Sözbilir (2012), Hranstinski ve Keller (2007), Guo ve Sheffiled (2008), Chen ve Hirschheim (2004), Gülbahar ve Alper (2009), Kula ve Sadi'nin (2016) bulgularıyla örtüşmemektedir. Bu araştırmalarda en çok kullanılan araştırma yönteminin nicel araştırma yöntemi olduğu belirtilmiştir. Bu fark, ele alınan örneklemlerdeki çalışmaların bildiri veya makalelerden oluşmasıyla açıklanabilir.

Sürdürülebilir kalkınma konusunda hazırlanan tezlerin veri toplama araçlarına bakıldığında en çok doküman incelemesi verileri (%66) ve araştırmacı tarafından geliştirilen çeşitli ölçekler (%62) ile alana katkı sağlanmıştır. Bir araştırmada bazen birden fazla veri toplama aracı kullanılmaktadır. Bu anlamda diğer veri toplama araçlarına bakıldığında anket (%36), başarı testi (%31), görüşme (%31), gözlem (%5) ve bilgi formunun (%5) da kullanıldığı görülmüştür. Benzer analiz çalışmalarında en çok kullanılan veri toplama aracının ölçek veya anket olduğu ortaya konmuştur (Leiserowitz vd., 2004; Erdoğan, Marcinkowski ve Ok, 2009; Alper ve Gülbahar, 2009; Göktaş vd., 2012, akırlar Altuntaş ve Turan, 2016). Doküman incelemesi verilerinin daha çok tercih edilmesi, araştırmacının çalışma gruplarına erişim sorununa karşı işini kolaylaştırması ve erişim kolaylığı sağlamasıyla açıklanabilir. Ölçek gibi veri toplama araçlarının daha çok tercih edilmesi ise ekonomik olması, kullanışlı olması ve uygulama süreçlerinde sağladığı kolaylıklar ile bağdaştırılabilir. Bunun yanında yapılan çalışma sonuçlarının genellenebilirliğine katkı sağlama kolaylığı açısından da ölçek gibi veri araçları tercih edilmektedir (Sert vd., 2012).

5.1. neriler

1. Sürdürülebilir kalkınma ile ilgili yurt dışında hazırlanan tezler incelenerek Türkiye'de hazırlanan tezlerle karşılaştırmalı bir analiz çalışması ortaya

konabilir. Sürdürülebilir kalkınma çalışmalarının Türkiye'deki mevcut durumu ve gidişatını öğrenmek için bazı ülkelerle karşılaştırılmalar yapılması, yabancı literatüre daha çok yer verilmesi önerilebilir.

2. Yapılan araştırmalarda daha çok doküman ve ölçek verilerinin kullanıldığı görülmüştür. Birden fazla veri toplama aracından faydalanarak veri çeşitliği sağlanabilir.
3. Yapılan çalışmada en az nitel araştırma yöntemlerinin kullanıldığı görülmüştür. Bireylerin davranışlarını, yaşadığı ortam içinde bütüncül bir yaklaşımla anlamaya ve açıklamaya çalışan nitel araştırma yöntemlerine daha fazla yer verilebilir.
4. Sürdürülebilir kalkınma üzerine hazırlanan eğitim ve öğretim tezlerinin içeriğine girildiğinde en çok öğretmenler ve öğretmen adayları ile birlikte çalışmalar yapıldığı görülmüştür. Başta sürdürülebilir kalkınma ve çevre ile ilgili genel bilgilerin geleceği inşa edecek olan öğrencilere aktarılarak bilinçlendirilmelerinde öğretmenlere büyük görev düşmektedir. Sürdürülebilir kalkınma eğitimi sürecinde öğrencilerden, gelecek nesillerin doğadan yararlanma haklarını ellerinden almamak için daha yaşanabilir bir dünya bırakmaları, çevre sorunlarıyla yakından ilgilenererek hassasiyet göstermeleri, sorunların çözümünde gönüllü katılımcı olarak doğayla etkileşimde bulunmaları beklenmektedir. Öğrencilerin bilgilendirilip, konuyla ilgili farkındalık oluşturulması, olumlu tutum geliştirilmesi, uygulamaya dönüşen davranışların devamlı olmasını sağlayacak en büyük rol model öğretmenlerdir. Fakat konuyla ilgili çalışmalara velilerin de dâhil olduğu araştırmaların mutlaka eklenmesi önerilmektedir. Çünkü eğitimin ailede başladığı düşünülerek, eğitim ve öğretim sürecinde öğrenci-öğretmen-veli ilişkilerinin göz ardı edilemeyecek kadar önemli olduğu unutulmamalıdır.
5. Sürdürülebilir kalkınmayla ilgili yapılan eğitim ve öğretim araştırmalarında araştırmaya katılan öğretmenler tarafından sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutunun sosyal ve ekonomik boyutundan daha çok dikkate alındığı ortaya konmuştur. Çevre olmadan insanların sosyal yaşamını sürdürebilmesi ve ekonomik gelişmeler kaydedebilmesi mümkün değildir. Günümüzde eldeki doğal kaynakların (çevre) durumu, insan ihtiyaçları (sosyal) ve sermaye (ekonomi) birbirinden ayrı olarak düşünülemez (Yıldıztekin, 2009; Gürlük, 2010). Bu yüzden eğitim sistemlerinde çevre, insan ve ekonomiyi bir araya getiren

sürdürülebilir kalkınma yaklaşımına daha bütüncül bir bakış açısı kazandırılması önerilmektedir.

6. Sürdürülebilir kalkınma alanında hazırlanan çalışmaların zaman zaman tekrar edilmesi literatürün güncellenmesine ve zenginleşmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.
7. Yapılan sürdürülebilir kalkınma çalışmalarının bazılarında öğretmenler ve öğretmen adaylarının sürdürülebilir kalkınma ve çevre ile ilgili farkındalıklarının olumlu fakat davranışa dönüştürmede yetersiz oldukları görülmüştür. Bu anlamda üniversite düzeyinde öğretmen adaylarının konuyla alakalı alınan ders sayılarının artırılması önerilmektedir. Öğretmenlere yönelik olarak da sürdürülebilir kalkınma eğitimi ve çevre ile ilgili hizmet içi eğitim sayılarının artırılması önerilmektedir.
8. Sürdürülebilir kalkınma konusuyla alakalı öğrencilerle çok az çalışma yürütülmüş ve bu çalışmalarda, öğrencilerin çevre ve sürdürülebilir kalkınmayla ilgili ne kadar çok bilgiye sahip olurlarsa o kadar çok çevreye karşı duyarlı davrandıkları, olumlu tutum sergiledikleri tespit edilmiştir. Bu bağlamda sürdürülebilir kalkınma ve çevre eğitimi sürecine öğrencilerin de birebir dâhil edilmesi, doğayla iç içe etkinliklerin düzenlenmesi önerilmektedir. Yine sürdürülebilir kalkınma eğitiminin hedeflerine ne kadar ulaştığı, verilen eğitimin ne kadar verimli olduğu, öğretim yöntem ve tekniklerinden ve ders araç gereçlerinden hangilerinin daha etkili olduğunun takip edilmesi için öğrencilerin de yapılan araştırmaların içinde olmaları önerilmektedir.
9. Sürdürülebilir kalkınma ile ilgili hazırlanan lisansüstü çalışmalarda sürdürülebilir kalkınma ve çevre konularından sadece geri dönüşüm ve biyolojik çeşitlilik konusunda ayrıntılı araştırma yapılmıştır. Yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelim, su kaynaklarının yok olması, küresel ısınma ve iklim değişikliği, ozon tabakasının delinmesi gibi çevre konularının sürdürülebilir kalkınma yaklaşımıyla bütünleştirilerek derinlemesine araştırmalar yapılması önerilmektedir.

KAYNAKLAR

- ABDİS, (2016). Avrupa Birliği Dış İlişkiler Servisi, World Sustainable Development Summit & Greenovation Report. https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/wds_2016_and_greenovation_report.pdf, Erişim Tarihi: (16.09.2018).
- Ağca, B. (2002). Dünya sürdürülebilir kalkınma zirvesi (Johannesburg, 26 Ağustos-4 Eylül 2002). *Uluslararası ekonomik sorunlar dergisi*, T.C. Dışişleri Bakanlığı, Kasım, Sayı: 7, 30-40.
- Akova, İ. (2008). *Yenilenebilir enerji kaynakları*. 1.Baskı, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Akpınar, P. (2011). Sürdürülebilir Kalkınma İçin Eğitim Konusunda İlköğretim Okulu Yöneticilerin Görüşleri. Yüksek Lisans Tezi, *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Ankara.
- Aksan, Z. (2016). Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının Sürdürülebilir Kalkınma İçin Atıkların Geri Dönüşümü Konusunda Eğitimi Ve Farkındalık Oluşturulması. Doktora Tezi, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*. Samsun.
- Alıcı, Ş. (2018). Mesleki Gelişim Programının Eleştirel Medya Okuryazarlığı Aracılığıyla Türk Okul Öncesi Öğretmenlerinin Sürdürülebilir Kalkınma İçin Eğitim İle İlgili Mesleki Gelişimlerine Etkisinin Araştırılması. Doktora Tezi, *Odtü Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Ankara.
- Alım, M. (2006). Avrupa Birliği Üyelik Sürecinde Türkiye’de Çevre Ve İlköğretimde Çevre Eğitimi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 14(2), 599-616.
- Alkış, S., & Öztürk, M. (2007). Türkiye’de ilköğretim öğretmen adaylarının ve öğretmen adaylarının görüşlerinde sürdürülebilir gelişme. *Geographiedidaktische Forschungen*, 42(9), 134-143.
- Alper, A., & Gülbahar, Y. (2009). Trends and issues in educational technologies: A review of recent research in TOJET. *Turkish Online Journal of Educational Technology*, 8(2), 124-135.
- Altuntaşoğlu, Z. T. (2003). Sürdürülebilir kalkınma-yenilenebilir enerji ve yenilenebilir enerji kaynakları kanun tasarısı taslağı. *EİE Rüzgar Şube Müdürlüğü*, s.346-347.
- Arar, A. A. (2002). Yerel Gündem 21. *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, T. C Dışişleri Bakanlığı, Sayı:6, 14-22.

- Arık, R. S., & Türkmen, M. (2009). Eğitim bilimleri alanında yayımlanan bilimsel dergilerde yer alan makalelerin incelenmesi. *I. Uluslararası türkiye eğitim araştırmaları kongresi 'nde sunulan sözel bildiri*, 1-3, Çanakkale.
- Armağan, R., & Karabıçak, M. (2004). Çevre sorunlarının ortaya çıkış süreci çevre yönetiminin temelleri ve ekonomik etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(2), 203-228.
- Arpacıoğlu Ö., & Oğuz, H. İ. (2018). Sürdürülebilir kalkınma perspektifinden yoksulluk olgusu. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(55), 770-779.
- Arslan, G. E. (2013). Ekonomik büyüme, kalkınma ve gelir dağılımı. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(2), 45-52.
- Aslanoğlu, R. A. (1994). Sürdürülebilir kalkınmaya eleştirel bakış. *Birikim Dergisi*, 52(57), 38-43.
- Atmaca, A. C. (2018). Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının sürdürülebilir Kalkınma Farkındalıklarının Belirlenmesi. Yüksek Lisans Tezi, *Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*. Konya.
- Aydoğan, A. (2010). Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sürdürülebilir Kalkınma Konusuyla İlgili Kazanımların Öğretimine İlişkin Görüşleri. Yüksek Lisans Tezi, *Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Niğde.
- Aytar, A. (2016). Disiplinler arası Fen Öğretiminin 7. Sınıf Öğrencilerinin Sürdürülebilir Kalkınma Konusundaki Gelişimlerine Etkisi. Doktora Tezi. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*. Trabzon.
- Bahar, M., & Kiras, B. (2017). Türkiye'de yayımlanan çevre eğitimi konulu makale ve tezlerin genel analizi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17 (4), 1702-1720.
- Bahar, M., Bağ, H. & Bozkurt, O. (2008). Fen bilgisi öğretmen adaylarının çevre konusu anlayışları: ozon tabakasının delinmesi. *Ekoloji Dergisi*, 18(69), 51-58.
- Bal, D. A. (2015). Çevre ile ilgili yeni yaklaşımlar. Mustafa Aydoğdu ve Kudret Gezer (Eds.), *Çevre Bilimi*, 5. Baskı, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Balın, E. (2011). *Çevre politikası, iktisadi bir yaklaşım*. 1.Baskı, İstanbul: Derin Yayınları.
- Barbier, E. B. (1987). The concept of sustainable economic development. *Environmental Conservation*, 14(2), 101-110.

- Barlas, N. (2013). *Küresel krizlerden sürdürülebilir topluma çağımızın çevre sorunları*. 1. Baskı, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Birdsall, S. (2013). Reconstructing the relationship between science and education for sustainability: a proposed framework of learning. *International Journal of Environmental and Science Education*, 8(3), 451-478.
- BMAEK, (2004). Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu, *Kamu İdaresi Altyapı Geliştirme için Özel Ortaklıklar*. Cenevre: Birleşmiş Milletler, www.unece.org/ie/ppp (Erişim Tarihi: 01.02.2019)
- Brundiers, K., Wiek, A. & Redman, C. L. (2010). Real-world learning opportunities in sustainability: from classroom into the real world. *International Journal of Sustainability in Higher Education*, 11(4), 308-324.
- Büyüköztürk, Ş. (2004). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. 24. Baskı, Ankara: Pegem Akademi.
- Calder, W., & Clugston, R. (2005). Education for a sustainable future, *Journal of Geography in Higher Education*, 29(17), 13-17.
- Callicott, J. B. (2005). Non-anthropocentric value theory and environmental ethics. L. Kalof-T. Satterfield (Eds.). *Earthscan Reader in Environmental Values*, London: Earthscan.
- Cengizoğlu, C. (2013). Sürdürülebilir Kalkınma İçin Eğitim Programının Okul Öncesi Dönem Çocuklarının İnsan Çevre İlişkisi Algısına Etkisinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, *ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Ankara.
- Chen, W., & Hirschheim, R. (2004). A paradigmatic and methodological examination of information systems research from 1991 to 2001. *Information System Journal*, 14(3), 197.
- Çakırlar Altuntaş, E., & Turan, S. L. (2016). Çevre eğitiminde 2010-2015 yılları arasında yapılan araştırmalar ve eğilimler. *Eğitim Ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 1-14.
- Çalık, O. (2019). Türkiye'deki Sözlü Çeviri Alanındaki Akademik Çalışmaların Konumu: 2008-2018 Yılları Arasındaki Makale Kitap Ve Lisansüstü Tez Düzeyindeki Çalışmaların İçerik Analizi. Yüksek Lisans Tezi, *Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Sakarya.
- Çepni, S. (2007). *Araştırma ve proje çalışmalarına giriş*. 3. Baskı, Trabzon: Celepler Matbaacılık.

- Çolak, C. (2012). İlköğretim-Lise Öğretmen Ve Öğrencilerinin Sürdürülebilir Kalkınma İle Biyolojik Çeşitliliğe İlişkin Görüşleri Üzerine Bir Çalışma. Yüksek Lisans Tezi, *KTÜ Eğitim Bilimleri Enstitüsü*. Trabzon.
- Dauvergne, P. (2005). Globalization and the environment. J. Ravenhill (Eds.). *Global Political Economy*, Oxford: Oxford University Press, 370-395.
- DÇKK, (1987). Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu, https://idl-bncidrc.dspacedirect.org/bitstream/handle/10625/152/WCED_v17_doc149.pdf?sequence=1, Erişim Tarihi: 12/12/2018.
- Deniz, S. (2018). Türkiye'de Yenilenebilir Enerji Potansiyeli Ve Politikalarının Sürdürülebilir Kalkınma Açısından Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, *Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Antalya.
- Dinçer, İ., & Rosen, M. A. (1998). Enerjiye dünya çapında bir bakış açısı: çevre ve sürdürülebilir kalkınma, *Uluslararası Enerji Araştırmaları Dergisi*, 22.
- Dinçer, M., (1996), Çevre gönüllü kuruluşları, *Türkiye Çevre Vakfı Yayını*, TÇV Yayın No: 110, Ankara: Önder Matbaa.
- Doğan, B. B. (2011). Kalkınma iktisadının xx. yüzyıldaki gelişim süreci, iktisat politikalarına etkisi ve son on yıllık konjonktürün disiplinin geleceğine olası etkileri. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22, 41-83.
- Dulupçu, M. A. (2001). Sürdürülebilir kalkınma politikasına yönelik gelişmeler. *DTM Dergisi*, 6(20), 46-70.
- Dyment, J.E., Davis, J.M., Nailon, D., Emery, S., Getenet, s., McCrea, N., & Hill, A. (2014). The impact of professional development on early childhood educators' confidence, understanding and knowledge of education for sustainability. *Environmental Education Research*, 20(5), 660-679.
- Eilks, I. (2015). Science education and education for sustainable development--justifications, models, practices and perspectives. *Eurasia Journal Of Mathematics, Science & Technology Education*, 11(1), 149-158.
- Engin, H. (2010). Coğrafya Eğitiminde Sürdürülebilir Kalkınma, Sürdürülebilirlik Eğitimi Ve Çevre Eğitimi Konularının Kazandırılması. Yüksek Lisans Tezi, *Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü*. İstanbul.
- Erçetin, Ş. Ş., & Özkan, M. (2016). 2007-2016 yılları arasında lider-üye etkileşim teorisi üzerine yapılan lisansüstü tezlerin meta-analizi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(1), 496-512.

- Erden, C., & Koyuncu, F. (2014). Kalkınma ve çevresel sağlık riskleri, Türkiye için ekonometrik bir analiz. *Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi*, 6(2), 9-23.
- Erdenee, T. (2014). Sürdürülebilir Kalkınma, Sermaye Yatırımları ve Çevre Hareketleri Etkileşiminde Moğolistan Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. İstanbul.
- Erdoğan, M., Marcinkowski, T. & Ok, A. (2009). Content analysis of selected features of k-8 environmental education research studies in Turkey, 1997-2007. *Environmental Education Research*, 15(5), 525-548.
- Ergün, M., Recepoğlu, E., Küçük, Z. A., & Oğuz, K. (2014). Türkiye'deki üniversitelerde eğitim denetimi alanında yapılan lisansüstü tezlerin çeşitli değişkenlere göre incelemesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 22(1), 25-40.
- Ergün, T., & Çobanoğlu, N. (2012). Sürdürülebilir kalkınma ve çevre etiği, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(1), Sayı: 97-123.
- Ertan Akkoyunlu, K. (1998). Çevre etiği, *Amme İdaresi Dergisi*, 31(1), 125-139.
- Eryılmaz, T. (2011). Sürdürülebilir Kalkınma Kavramı ve Türkiye'de Sürdürülebilir Kalkınma, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Başkent Üniversitesi Avrupa Birliği ve Uluslararası İlişkiler Enstitüsü*. Ankara.
- Ezberci Çevik, E., & Kurnaz, M. A. (2016). Türkiye'de yıldızlarla ilgili yapılan bazı çalışmaların tematik incelenmesi. *Elementary Education Online*, 15(2): 421-442.
- Fazlıoğulları, O., & Kurul, N. (2012). Türkiyedeki eğitim bilimleri doktora tezlerinin özellikleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24(1), 43-75.
- Geray, U. (1999). Çevre krizi ve etik. *Kent Kooperatifçiliği Dergisi*, 109-111, 39-46.
- Giannias, D., & Sfakianaki, E. (2012). Regional and environmental effects of the eu enlargement and euro zone. *Regional and Sectoral Economic Studies*, 11(2), 5-20.
- Glass, S. M. (2002). Sustainability and local government. *Local Environment*, 7(1), 97-102.
- Gower, B. S. (1992). What do we owe future generations?. D. Cooper-J. Palmer (Eds.) *Environment in Question Ethics and Global Issues*, 1(12).
- Gökmen, A. (2014). Sürdürülebilir Kalkınma İçin Eğitim: Öğretmen Adaylarının

Tutumları İle İlişkili Olan Faktörler (Gazi Eğitim Fakültesi Örneği). Doktora Tezi, *Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*. Ankara.

Göktaş, Y., Hasançebi, F., Varışoğlu, B., Akçay, A., Bayrak, N., Baran, M. & Sözbilir, M. (2012). Türkiye'deki eğitim araştırmalarında eğilimler: bir içerik analizi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(1), 443-460.

Göktürk, A., Kavili, S. (2000). Yerel Gündem 21 ve katılım, *Yerel Yönetimler Sempozyumu Bildirileri*, 237-249, Ankara.

Görmez, K. (2015). *Çevre sorunları*, 3. Basım, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Guo Z., & Sheffield J. (2008). A paradigmatic and methodological examination of knowledge management research: 2000 to 2004. *Decision Support Systems*, 44, 673-688.

Gustafsson, P., Engström, S., & Svenson, A. (2015). Teachers' view of sustainable development in Swedish upper secondary school. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 167, 7-14.

Gülbahar, Y., & Alper, A. (2009). Öğretim teknolojileri alanında yapılan araştırmalar konusunda bir içerik analizi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 42(2), 93-111.

Gürlük, S. (2010). Sürdürülebilir kalkınma geliştirmekte olan ülkelerde uygulanabilir mi?. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 5(2), 85-99.

Güven, S. (1999). Çevre korunmasında ailenin yeri ve önemi. *Türk Standartları Enstitüsü Tüketici Bülteni*, 2(131), 7.

Han, E., & Kaya, A. (2002). *Kalkınma Ekonomisi*, 4. Baskı, Eskişehir: Etam A.Ş. Matbaa Tesisleri.

Han, E., & Kaya, A. A. (2012). *Kalkınma ekonomisi, Teori ve Politika*, 7. Basım, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Harremans, I.M., & Reid, R.E. (2002). Developing awareness of the sustainability concept. *The Journal of Environmental Education*, 34, 16-20.

Hart, M. (1999). *The guide to sustainable community indicators*. 2.Baskı, North Andover: Hart Environmental Data.

Hasslöf, H., Ekborg, M., & Malmberg, C. (2014). Discussing sustainable development among teachers: An analysis from a conflict perspective. *International Journal of Environmental & Science Education*, 9, 41-57.

- Holden, P. (2016). The mediterranean and the global sustainable development goals. *Mediterranean Politics*, 21, 292-299.
- Hranstinski, S., & Keller, C. (2007). An examination of research approaches that underlie research on educational technology: A review from 2000 to 2004. *Journal of Educational Computing Research*, 36(2), 175-190.-235.
- İdin, Ş., & Kaptan, F. (2017). İlköğretim fen eğitiminde yenilenen öğretim programlarına göre hazırlanan doktora tezlerinin incelenmesi üzerine bir çalışma. *Estüdam Eğitim Dergisi*, 2(1), 29-43.
- Jabareen, Y. (2011). Teaching sustainability: A multidisciplinary approach. *Creative Education*, 2(4), 388-392.
- Kagawa, F. (2007). Dissonance in students' perceptions of sustainable development and sustainability. *International Journal of Sustainability in Higher Education*, 8(3), 317-338.
- Kahriman, D. (2016). Eko Ve Eko Olmayan Eğitim Kurumları Arasında Erken Çocukluk Eğitimcilerinin Sürdürülebilir Kalkınma Eğitimi Uygulamalarının Karşılaştırılması. Doktora Tezi, *ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Ankara.
- Kaltakçı Gürel, D., vd. (2017). 1990-2016 Yılları arasında Türkiye’de fizik eğitimi alanında yapılmış lisansüstü tezlerin içerik analizi. *GEFAD / GUJGEF* 37(3): 1141 – 1172.
- Kara, B. (2017). Akıllı Bina Cephelerinin Sürdürülebilir Kalkınma Bağlamında İrdelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, *Haliç Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*. İstanbul.
- Karabıçak, M., & Armağan, R. (2004). Çevre sorunlarının ortaya çıkış süreci, çevre yönetiminin temelleri ve ekonomik etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(2), 203-228.
- Karadağ, E. (2009). Türkiye’de Eğitim Bilimleri Alanında Yapılmış Doktora Tezlerinin Tematik ve Metodolojik Açından İncelemesi: Bir Durum Çalışması. Yayınlanmış Doktora Tezi, *Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*. İstanbul.
- Karadağ, N. (2018). Yükseköğretim konusunda yapılmış çalışmaların lisansüstü tezlere dayalı analizi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(29), 513-535.
- Karakoç, A. G. (2004). Çevre sorunlarına etik yaklaşım, M. C. Marin ve U. Yıldırım (Ed.), *Çevre sorunlarına çağdaş yaklaşımlar*. Yayın No: 1483, İstanbul: Beta Yayınları.

- Kavas, K., & Sezer, S. (2002). Johannesburg Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi'nin ardından. *Türk İdare Dergisi*, 74 (437), 1-25.
- Kaya, E. (2013). Sürdürülebilir Kalkınma Çerçevesinde Türkiye'nin Nükleer Enerjiye İlişkin Politikalarının Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Karabük.
- Kaya, M. F., & Tomal, N. (2011). Sosyal bilgiler dersi öğretim programının sürdürülebilir kalkınma açısından incelenmesi. *Eğitim Bilimleri Araştırma Dergisi*, 1(2), 49-65.
- Kayıkcı, M. (2012), *Çevre ve kalkınma söylemi*. 1.Baskı, Ankara: Orion Kitabevi.
- Keleş, R., ve Hamamcı, C. (1997). *Çevrebilim*. 2. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi.
- Kennedy, P. (1999). *Yirmi birinci yüzyıla hazırlanırken*. F. Üçcan (Ed.), 3. Baskı, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kieu, T.K., Singer, J., & Gannon, T.J. (2016). Education for sustainable development in Vietnam: lessons learned from teacher education. *International Journal of Sustainability in Higher Education*, 17(6), 853-874.
- Koçak, F., & Balcı, V. (2010). Doğada yapılan sportif etkinliklerde çevresel sürdürülebilirlik. *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi*, 2(2), 213-222.
- Koçulu, A. (2018). Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının Sürdürülebilir Kalkınma Farkındalıkları İle Çevre Sorunlarına Yönelik Tutum Ve Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, *Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*. Antalya.
- Kolk, A., & Tulder, R. V. (2010). International business corporate social responsibility and sustainable development, *International Business Review*, Vol: 19, pp. 119-125.
- Kula Wassink F., & Sadi, Ö. (2016). Türk fen bilimleri eğitiminde araştırma ve yönelimler: 2005–2014 yılları arası bir içerik analizi. *İlköğretim Online*, 15(2), 594-614.
- Kurt, A. (2019). Türkiye’de Kentleşme Ve Çevre Sorunları Alanında Hazırlanmış Kayıtlı Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik İncelemesi. Yüksek Lisans Tezi, *Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Aksaray.
- Küçüköğlü, A., & Ozan, C. (2013). Sınıf öğretmenliği alanındaki lisansüstü tezlere yönelik bir içerik analizi. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(12), 27-47.

- Küçüközer, A. (2016). Fen bilgisi eğitimi alanında yapılan doktora tezlerine bir bakış. *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi*, 10(1), 107-141.
- Kütükcü, A. (2017). Türkiye’de kadın liderlik alanında yapılan lisansüstü tezlerin incelenmesi. *İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi*, 2(15), 26-47.
- Lehtonen, M. (2004). The environmental- social interface of sustainable development: capabilities, social capital, institutions. *Ecological Economics*, Vol: 49, pp. 199-214.
- Leiserowitz, A. A., Kates, R. W. & Parris, T. M. (2004). Sustainability Values, Attitudes, And Behaviors: A Review Of Multi-National And Global Trends. *Center For International Development At Harvard University, Workingpapers*, 113.
- Lord, T.R. (1999). A comparison between traditional and constructivist teaching in environmental science. *The Journal of Environmental Education*, 30(3), 22-28.
- Marangoz, M., Önce, A. G., & Aydın, A. E. (2015). Çevre ekonomisi ve sürdürülebilir kalkınma açısından e-atık yönetiminin önemi. *International Conference on Eurasian Economies*, Kazan Federal Üniversitesi, Rusya.
- Maurice, J. (2015). UN set to change the world with new development goals. *The Lancet*, Vol: 386, pp. 1121-1124.
- McKeown, R. (2002). Progress has been made in education for sustainable development? *Applied Environmental and Communication*, 1, 21-24.
- Meadows, D. H. at. al. (1972). *The limits to growth: a report to the club of rome, short version of the limits to growth*. <http://donellameadows.org/wp-content/userfiles/Limits-to-Growth-digital-scan-version.pdf>. (21.12.2018).
- Mengi, A., & Algan N. (2003). *Küreselleşme ve yerelleşme çağında bölgesel sürdürülebilir gelişme*. 1. Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Menzel, S., & Bögeholz, S., 2010. Values, beliefs and norms that foster Chilean and German pupils’ commitment to protect biodiversity. *International Journal of Environmental ve Science Education*, 5(1), 31-49.
- Morgera, E. (2004). From stockholm to johannesburg: from corporate responsibility to corporate accountability for the global protection of the environment?. *Reciel*, 13(2), 214-222.

- Özer, N. B. (2013). Uluslararası Kuruluşların Sürdürülebilir Kalkınma Politikaları. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Ankara.
- Özkan, K. E. (2016). Sürdürülebilir Kalkınma ve Dünya Su Sorunu. 2. *Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi*, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Osmaneli Meslek Yüksek Okulu, Bilecik.
- Özkan, K. E. (2017). Sürdürülebilir Kalkınma Bağlamında Çevre Sorunlarının Önemi: Türkiye Ve AB Karşılaştırması. Yüksek Lisans Tezi, *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Bilecik.
- Özkan, K. E. (2017). Sürdürülebilir kalkınma bağlamında çevre sorunlarının önemi: türkiye ve ab karşılaştırması. *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*, 2(3), 5.
- Öztürk, L. (2007). *Sürdürülebilir kalkınma*, 1. Baskı, Ankara: İmaj Yayınları.
- Petrovici M., & Dodoaca M. 2010 Biodiversity gonservation management in the protected natural areas by educating the local community, *Journal of educacational sciences*, 12(2), 85-88.
- Sadler, B. (1990). Sustainable development and water resource management. *Alternatives*, 3(17), 14-24.
- Sağdıç, A. (2013). Türkiye'deki İlköğretim Öğretmenlerine Sürdürülebilir Kalkınma Eğitimi Konusunda Yakından Bakış. Yüksek Lisans Tezi, *ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Ankara.
- Sarı, Ş. N. (2011). Türkiye'de Kimya Eğitimi Alanında 2000-2010 Yılları Arasında Yazılmış Yüksek Lisans Tezlerinin İçerik Analizi. Yüksek Lisans Tezi, *Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*. Ankara.
- Sert, G., Kurtoğlu, M., Akıncı, A., & Seferoğlu, S. S. (2012, Şubat). Öğretmenlerin teknoloji kullanma durumlarını inceleyen araştırmalara bir bakış: bir içerik analizi çalışması. *Akademik Bilişim*, Uşak.
- Seyidoğlu, H. (2003). *Uluslararası iktisat*. 15.Baskı, İstanbul: Güzem Yayınları.
- Slingsby, D., & Baker, S. (2003). Making connection: biology, environmental education and education for sustainable development. *Journal of Biology Education*, 38(1), 4-6.
- Soysal, C. (2017). Kimya Öğretmen Adaylarının Çevre Eğitimi Ve Sürdürülebilir Kalkınma Alanındaki Yeterliliklerinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, *ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Ankara.

- Soysal, N. (2016). Sınıf Öğretmeni Adaylarının Sürdürülebilir Kalkınma İçin Eğitime Yönelik Yeterlik Algıları. Doktora Tezi, *Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Ankara.
- Sönmez, N. (1995). Ortak Geleceğimiz Stockholm 1972-Rio 1992 ve sonrası. *Yeni Türkiye Dergisi*, 193-209.
- Sönmezoğlu, F. (2000). *Uluslararası politika ve dış politika analizi*. 3. Baskı, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Summers, M., Corney, G. & Childs, A. (2004). Student teachers' conceptions of sustainable development: the starting-points of geographers and scientists. *Educational Research*, 46(2), 63-182.
- Şardağ, A. (2016). Türkiye'de Coğrafya Alanında Turizm İle İlgili Yapılan Lisansüstü Tezler Üzerine Bir İçerik Analizi. Yüksek Lisans Tezi, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Isparta.
- Şeker, S. (2018). İlköğretim 7-8. Sınıf Öğrencilerinin Sürdürülebilir Kalkınma Ve İklim Değişikliğine Yönelik Tutum Ve Davranışları. Yüksek Lisans Tezi, *Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*. Konya.
- Şenyurt, S., & Özkan, Y. Ö. (2017). Eğitimde ölçme ve değerlendirme alanında yapılan yüksek lisans tezlerinin tematik ve metodolojik açıdan incelenmesi. *İlköğretim Online*, 16(2).
- Taban, S., & Kar, M. (2014). *Kalkınma ekonomisi*. 2.baskı, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- TCCB, (1995). Türkiye Cumhuriyeti Çevre Bakanlığı, *Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı (UNCED)*.
- TÇSV, (1987). Türkiye Çevre Sorunları Vakfı, *Ortak geleceğimiz*. 3. Baskı, Ankara: Print Book.
- Turan, Ş. (2014). Küreselleşen Dünyada Sürdürülebilir Kalkınmanın Önemi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Trabzon.
- Tümertekin, E., Özgüç, N. (2004). *Beşeri coğrafya*. 18. Baskı, İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Türer, B. (2010). Fen Bilgisi Ve Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Sürdürülebilir Kalkınma Farkındalıklarının Belirlenmesi. Yüksek Lisans Tezi, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*. Samsun.

- URL-1 Ağca B. Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi, 10/12/2018 tarihinde http://www.mfa.gov.tr/dunya-surdurulebilir-kalkinma-zirvesi_johannesburg_-26-agustos---4-eylul-2002_.tr.mfa adresinden alınmıştır.
- URL-2. Sürdürülebilir kalkınma konferansı, 12/05/2018 tarihinde <http://www.habitat.org.tr> adresinden alınmıştır.
- URL-3. Sürdürülebilir kalkınma için ne yapıyoruz?, 05/08/2018 tarihinde <http://www.skdturkiye.org> adresinden alınmıştır.
- URL-4. Sustainable development goals, 29/04/2019 tarihinde <http://www.tr.undp.org> adresinden alınmıştır.
- URL-5. Sustainable development and environment, 09/06/2018 tarihinde <http://www.tr.undp.org> adresinden alınmıştır.
- URL-6. Brussels sustainable development summit, 08/06/2018 tarihinde <https://bsds2015.vito.be> adresinden alınmıştır.
- URL-7. Tubitak sürdürülebilir kalkınma çalışmaları, 12/12/2018 tarihinde <http://www.bilimgenc.tubitak.gov.tr/makale/birlesmis-milletlersurdurulebilir-kalkinma-hedefleri> adresinden alınmıştır.
- Uzun, A. (2014). Sürdürülebilir Kalkınma Kapsamında Madra Dağı'nın Doğal Ve Beşeri Kaynaklarının Değerlendirilmesi. Doktora Tezi, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Ankara.
- Uzun, A. M. (2003). Yoksulluk olgusu ve dünya bankası. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 4(2), 157-158.
- Ünal, S., ve Dımişkı, E. (1999). Üniversite öncesi çevre eğitimi ve sorunları, T.C. Çevre Bakanlığı, *Çevre ve İnsan Dergisi*, 42(56), 142-154.
- Wood, Harold W. (1985). The United Nations World Charter for Nature: The World Commission on Environment and Development, Report of the World (1987). *Ecology Law Quarterly*, 12(977).
- Yapıcı, M. (2003). Sürdürülebilir kalkınma ve eğitim. *AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 223-230.
- Yavuz, G. (2016). Fen Eğitimi Alanında Proje Tabanlı Öğretim İle İlgili Tamamlanmış Tezler Üzerine Bir İçerik Analizi: Türkiye Örneği (2002-2014). Yüksek Lisans Tezi, *Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Zonguldak.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. 7. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

- Yıldırım, U., Gençtürk, M., Baş, İ. E. (2000). Sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin uluslararası düzenlemeler ve bunların hukuki niteliği. *Türk İdare Dergisi*, 72 (426), 107-119.
- Yıldırım, U., ve Göktürk, İ. (2004). *Çevre sorunlarına çağdaş yaklaşımlar-ekolojik, ekonomik, politik ve yönetsel perspektifler*. İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Yıldırım, U., ve Öner, Ş. (2003). Sürdürülebilir kalkınma yaklaşımının Türkiye'ye yansımaları: gap' ta sürdürülebilir kalkınma ve yerel Gündem 21. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 12(4), 6-27.
- Yıldıztekin, İ. (2009). Sürdürülebilir kalkınmada çevre muhasebesinin etkileri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(1), 367- 390.
- Yılmaz Yendi, B. (2019). Deneyimli Fen Bilimleri Öğretmenlerinin Sürdürülebilir Kalkınma Eğitimi Kapsamında Madde Döngüleri Konusuyla İlgili Konu Alan Ve Pedagojik Alan Bilgileri. Doktora Tezi, *ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Ankara.
- Yüksek, M. (2010). Sürdürülebilir Kalkınma ve Türkiye'de Çevre Politikaları. İktisat Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Gaziantep.
- Zeicnilagic-Hajric, M., Hoskic, M., & Nuic, I. (2014). Sustainable development in Bosnia and Herzegovina- Current environmental situation and possibilities. Science education research and education for sustainable development. *A collection of invented papers inspired by the 22Nd Symposium on chemistry and science education Held at the University of Bremen*, 285-290, Germany.

EKLER

EK 1   **Örnek Kodlama Tablosu**

EKLER

EK 1 Örnek Kodlama Tablosu

Tez No	Tez Türü	Tez Yazım Dili	Tezin Hazırlanma Yılı	Tezin Hazırladığı Üniversite	Tezin Hazırladığı Enstitü	Tez Danışman Unvanı	Tezde Kullanılan Anahtar Kelimeler	Tezde Kullanılan Yöntem	Çalışma Grupları	Veri Toplama Aracı
1										
2										
3										
4										
5										

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Latife BAŞGELEN AKKAŞ
Doğum Yeri ve Yılı : Nevşehir- 1993
Medeni Hali : Evli
Yabancı Dili : İngilizce
E-posta : basgelen.latife.50@outlook.com

Eğitim Durumu

Lise : Nevşehir Lisesi
Lisans : Kastamonu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Fen Bilgisi
Öğretmenliği